

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЛІНГВОДИДАКТИКИ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

на тему **ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ПРОЦЕСІ
ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ**

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0351-а-з
спеціальності 035 Філологія
спеціалізації 035.041 Германські мови та
літератури (переклад включно),
перша – англійська
освітньо-професійної програми
Мова і література (англійська)
Григоревський Олексій Григорович

Керівник д.пед.н., проф. Пахомова Т. О.

Рецензент к.пед.н., доц. Надточій Н. О.

Запоріжжя – 2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології

Кафедра англійської філології та лінгводидактики

Освітній рівень магістр

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно),
перша – англійська

Освітня програма Мова і література (англійська)

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри

Надточій Н. О.

«___» _____ 2022 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

ГРИГОРЕВСЬКОМУ ОЛЕКСІЮ ГРИГОРОВИЧУ

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проекту) «Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів англійської мови в процесі фахової підготовки»

керівник кваліфікаційної роботи (проекту): Пахомова Тетяна Олександрівна, д.пед.н., професор

затверджені наказом ЗНУ від «24» травня 2022 року № 571-с

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проекту): 30 листопада 2022 року

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проекту): теоретико-методологічні засади методики навчання іноземних мов у вищій школі, дослідження особливостей використання засобів навчання для формування соціолінгвістичної компетенції,

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): 1) теоретичні засади формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови; 2) умови формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в процесі фахової підготовки 3) організація експериментального дослідження та аналіз його результатів.

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проєкту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Пахомова Т.О., д.пед.н., проф.	25.05.2022	25.05.2022
Розділ 1	Пахомова Т.О., д.пед.н., проф.	24.06.2022	24.06.2022
Розділ 2	Пахомова Т.О., д.пед.н., проф.	07.09.2022	07.09.2022
Розділ 3	Пахомова Т.О., д.пед.н., проф.	01.10.2022	01.10.2022
Висновки	Пахомова Т.О., д.пед.н., проф.	19.11.2022	19.11.2022

6. Дата видачі завдання: 25.05.2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

з/п	Назва етапів виконання кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проєкту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх вивчення та аналіз;	травень 2022	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	червень 2022	виконано
3.	Написання вступу	червень 2022	виконано
4.	Написання теоретичного розділу	липень 2022	виконано
5.	Написання практичного розділу	серпень 2022	виконано
6.	Формулювання висновків	жовтень 2022	виконано
7.	Проходження нормоконтролю	листопад 2022	виконано
8.	Одержання відгуку та рецензії	листопад 2022	виконано
9.	Захист	грудень 2022	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант

_____ О. Г. Григоревський
(підпис)

Керівник роботи (проєкту)

_____ Т. О. Пахомова
(підпис)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

_____ Е. О. Веремчук
(підпис)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 81 стор., 67 джерел.

Об'єкт дослідження – підготовка майбутніх учителів іноземної мови в виші.

Предмет дослідження – педагогічні умови та структурно-функціональна модель формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної (англійської) мови.

Мета дослідження полягає в розробленні, науковому обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов і структурно-функціональної моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в системі вищої освіти.

Теоретико-методологічні засади становлять положення теорії педагогічної діяльності (В. Бондар, Р. Гуревич, Н. Кузьміна); історії та теорії соціокультурної підготовки вчителя (О. Акімова, Л. Вовк, Н. Дем'яненко, С. Сисоєва та ін.); теорії взаємодії культур (В. Біблер, А. Тойнбі, О. Шпенглер та ін.); законодавчі документи з проблеми гуманізації і гуманітаризації освіти та значення державної та іноземних мов у цьому процесі.

Отримані результати. Застосування у процесі дослідно-експериментальної роботи під час вивчення іноземної мови інтегрованих завдань соціокультурного спрямування з варіативним змістом; вивчення національно-культурних особливостей та специфіки національної комунікативної поведінки носіїв іноземної мови; забезпечення ціннісної орієнтації студентів на соціокультурну діяльність у процесі комплексного використання традиційних та інноваційних методів навчання сприяло формуванню у майбутніх учителів іноземної мови соціолінгвістичної компетенції.

Ключові слова: майбутні вчителі іноземної мови; соціокультурна компетентність; компоненти, педагогічні умови; структурно-функціональна модель формування соціокультурної компетентності

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ.....	7
1.1 Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови як педагогічна проблема	7
1.2 Сутність та структура соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови	17
1.3 Особливості формування соціокультурної компетентності в рамках фахової підготовки майбутніх учителів іноземної мови	25
РОЗДІЛ 2 УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ.....	33
2.1 Використання інтегрованих завдань соціокультурного спрямування з варіативним змістом у фаховій підготовці учителів іноземної мови ...	33
2.2 Вивчення національно-культурних особливостей та специфіки національної комунікативної поведінки носіїв іноземної мови	40
2.3 Комплексне використання традиційних та інноваційних методів навчання в процесі формування соціокультурної компетенції.....	49
РОЗДІЛ 3 ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ ЙОГО РЕЗУЛЬТАТІВ.....	61
3.1 Критерії, показники та рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.....	61
3.2 Діагностика стану сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови	65

3.3 Аналіз результатів упровадження методики реалізації педагогічних умов формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови	72
ВИСНОВКИ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	80

ВСТУП

Україна – держава багатоетнічна і багатокультурна, що, у свою чергу, актуалізує необхідність розроблення та впровадження нової моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів, зокрема іноземної мови, котра передбачала б не лише засвоєння студентами фахових знань та відповідних умінь і навичок, а й розвивала б в них власне ставлення до соціокультурних іншомовних явищ і фактів, сприяла б розвитку особистісного досвіду щодо власних стратегій адаптування в іншомовному соціокультурному середовищі. Особливої уваги проблема соціокультурної компетентності вчителя іноземної мови набуває в зв'язку з входженням України в європейський освітній простір.

У сучасних умовах глобалізації та інтеграції України до світового та європейського освітнього простору надзвичайно важливим є пошук засобу чи механізму, що дозволить перетворити різноманітні мови та культури з чинника, що заважає діалогу між представниками різних культур, у засіб, що сприяє взаєморозумінню, культурному збагаченню та творчому розвитку особистості. Майбутнім учителям іноземної мови для ефективної професійної діяльності потрібно мати високий рівень соціокультурної компетентності. Соціальна та академічна мобільність сучасної молоді й продуктивних сил України спрямована допомогти їм зберегти й примножити свою приналежність до рідного народу й усвідомлювати себе громадянином батьківщини й одночасно забезпечити входження до полікультурної та мультілінгвальної світової цивілізації, продуктивної взаємодії, компетентностей, пріоритетом формування яких є іншомовна освіта [Блазгина 2008, с. 169]. Безумовно, що головна роль у цьому процесі відводиться саме вчителю іноземної мови, професіоналізм якого стає умовою соціальних перетворень, зокрема завдяки сформованій соціокультурній компетентності.

Проблемі професійної підготовки майбутніх педагогів, теоретичних і

методичних засад формування в них професійної культури та професійної компетентності присвячені дослідження українських (В. Андрущенко, Г. Балл, І. Бех, Г. Васянович, Л. Вовк, І. Зязюна, В. Кремень, Н. Ничкало, С. Максименко та ін.) та зарубіжних (Р. Adler, D. Brown та ін.) науковців. У контексті дослідження особливе значення мають праці О. Акімової, О. Гомонюк, Р. Гуревича, М. Кадемії, А. Коломієць, Л. Лукянової, О. Матяш, В. Шахова, О. Щербак та ін., що стосуються професійної підготовки майбутніх учителів.

Питання формування професійної, загальнокультурної, міжкультурної та соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови розглядаються у дисертаційних роботах українських дослідників (І. Закір'янової, І. Кушнір, Т. Несвірської, С. Шехавцової та ін.).

Проблеми оволодіння відповідною культурою у процесі вивчення іноземної мови знайшли відображення у наукових дослідженнях Б. Блазгіної, Р. Гришакової, І. Закір'янової, О. Селіванової та інших. Аналіз результатів, висвітлених у дослідженнях зазначених науковців, засвідчив, що більшість з них ефективність зазначеного процесу вбачають у формуванні в учнів чи студентів соціокультурної компетентності у процесі вивчення іноземної мови.

Науковими працями охоплено окремі аспекти формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови як у навчальній, так і в позанавчальній діяльності студентів. Проте, проблема формування соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови не була предметом спеціального наукового дослідження.

Мета дослідження полягає в розробленні, науковому обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов і структурно-функціональної моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в системі вищої освіти.

Об'єкт дослідження – підготовка майбутніх учителів іноземної мови в виші.

Предмет дослідження – педагогічні умови та структурно-

функціональна модель формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної (англійської) мови.

Відповідно до поставленої мети визначено **завдання дослідження**:

- 1) з'ясувати стан дослідження проблеми у педагогічній теорії і практичній діяльності вишів;
- 2) уточнити поняття та структуру соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови;
- 3) обґрунтувати педагогічні умови, що забезпечують ефективність формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови;
- 4) розробити структурно-функціональну модель формування їхньої соціокультурної компетентності;
- 5) здійснити експериментальну перевірку ефективності методики реалізації педагогічних умов формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в процесі професійної підготовки.

Методи дослідження: узагальнення наукової інформації з проблеми дослідження, навчально-методичної та нормативної документації; метод теоретичного аналізу і синтезу для визначення мети, предмета, завдань дослідження, метод моделювання для розробки структурно-функціональної моделі формування соціокультурної компетентності студентів в процесі вивчення іноземної мови; емпіричного рівня: цілеспрямоване спостереження, бесіди з викладачами та студентами; анкетування студентів, викладачів, аналіз продуктів їхньої навчально-пізнавальної діяльності.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що: обґрунтовано педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови; розроблено методику реалізації педагогічних умов і структурно-функціональної моделі формування досліджуваної якості; уточнено сутність та структуру соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови; подальшого розвитку набули положення щодо етапів, форм і методів формування соціокультурної компетентності майбутніх

учителів іноземних мов.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали роботи можуть бути використані у процесі професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови у закладах вищої педагогічної освіти з метою вдосконалення лекційних, практичних занять, навчальних і педагогічних практик; під час розробки освітніх програм.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури (67 найменувань). Загальний обсяг становить 87 сторінок, у тому числі основного тексту – 81 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

1.1 Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови як педагогічна проблема

Підготовка, професійна діяльність, неперервність освіти педагога визначається як одержання компетентісно-орієнтованих знань, засвоєння цінностей і загалом соціалізація. Обов'язок перманентної діяльності вчителя у соціумі спричиняє проєктність завдань формування компетентностей: врахування ролі освіти у соціальній мобільності, професійна діяльність в умовах полікультурної ліберальної демократії в школі, врахування проблеми толерантності культур та ін. Тому важливим є формування у майбутнього вчителя соціокультурної компетентності.

Початок нового тисячоліття характеризується динамікою міжнародних і міжнаціональних контактів, що спричиняє багатопланові зміни в суспільстві. Нині, поряд з економічною та політичною інтеграцією, в нашій країні відбуваються фундаментальні процеси, спрямовані на створення нового європейського суспільства, а відтак, і спільного європейського соціокультурного простору. Це означає, що поряд із співробітництвом у політичній, економічній та правовій галузях важливими стають спільні європейські освітня, мовна та культурна неекономічні галузі.

Паралельно із цим, підвищується попит на висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівців, здатних стати різнобічно розвиненими особистостями, які володітимуть навичками толерантного ставлення до носіїв мови з різних країн, культур і стилів життя, а саме – володітимуть соціокультурною компетентністю [Процюк 2009]. Це стосується і майбутніх

учителів іноземної мови.

Е. Сепір зазначав, що мова не існує без культури, тобто без соціально наслідуваної сукупності практичних навичок та ідей, які характеризують спосіб життєдіяльності [цит. за: Мінчак 2009, с. 538]. Трансляція культури здійснюється засобами мови, мова також забезпечує органічний зв'язок між освітою і культурою, між індивідом і суспільством, між індивідуальною і суспільною свідомістю, між культурою особистості і культурою суспільства, а іноземні мови є ефективним регулятором соціального розвитку особистості. Їх вивчення має сприяти формуванню гуманітарного мислення, опануванню культурою спілкування і соціальною етикою носіїв мов, що вивчаються.

Освітня кваліфікація майбутнього вчителя сьогодні є лише складовою компетентностей професійної кваліфікації. Трансляція культури через освіту, результатом якого є зокрема високий рівень соціокультурної компетентності майбутніх фахівців, у процесі фахової підготовки майбутніх учителів іноземної мови вносить особистісну орієнтацію, оскільки «заломлюється» через внутрішній світ особистості.

Головна функція освіти сучасними вченими визначається як соціокультурна адаптація людини в світі (В. Андрущенко, І. Бех, І. Зазюн, С. Максименко, О. Падалка та ін.). Саме цьому сприяє соціокультурна компетентність особистості.

У контексті нашого дослідження важливим є бачення авторами наукових праць чотирьох аспектів засвоєння студентами іншомовної культури: пізнання, навчання, виховання та розвитку. Зокрема Ю. Пасов вважає, що: «пізнання спрямоване на оволодіння культурознавчим змістом (явища культури народу, мова як частина культури), розвиток – це оволодіння психологічним змістом (здібності, психічні функції тощо), виховання як оволодіння педагогічним змістом (моральний та етичний аспекти); навчання як оволодіння соціальним змістом, тому що мовленнєві вміння засвоюються як засоби спілкування в соціумі» [цит. за: Котенко 2011, с. 5].

Відповідність підготовки на освітній програмі «Середня освіта («Мова і

література (англійська))» передбачає поєднання у програмах з іноземної (англійської) мови опанування обраною додатковою предметною спеціальністю з викладанням та міждисциплінарними зв'язками, поєднання навчання з науково-дослідною роботою. Усі ці аспекти є важливими у формуванні соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в системі навчання на педагогічній спеціальності.

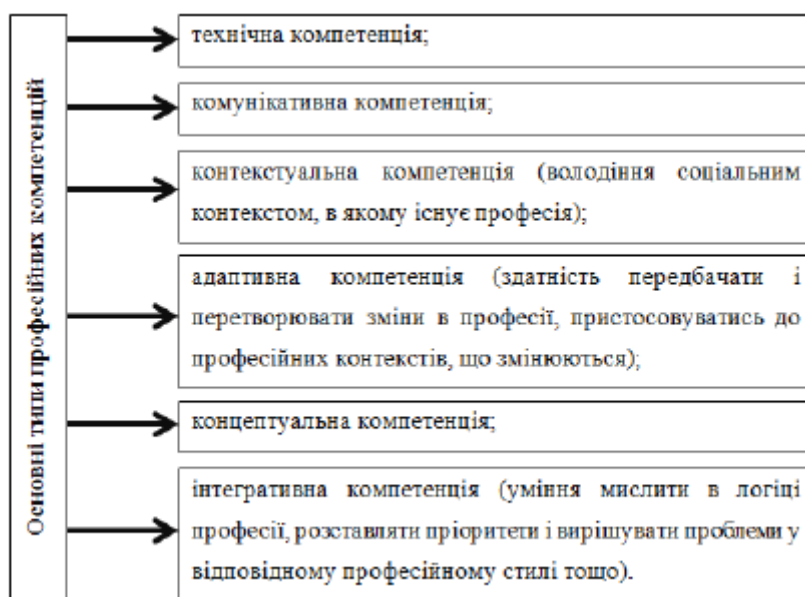
Далі вважаємо за необхідне розглянути ключові поняття нашого дослідження.

Передусім, слід визначитися з поняттями «компетенція». Проблемі компетентнісного підходу в системі освіти присвячено дослідження В. Болотова, А. Бараннікова, Н. Кошарної, А. Кузнєцова, В. Лаптева, Д. Равена, С. Ракова, М. Рижова, І. Фрумїна, А. Хуторського та інших. Зокрема у роботах Н. Бібїк, Л. Ващенко, І. Єрмакова, В. Паламарчук, Л. Паращенко, О. Савченко, С. Трубачова розглянуті питання взаємозв'язку компетентностей і компетенцій.

Новий підхід до модернізації освіти, що пропонується сучасними вченими, базується на компетентнісній основі. Його сутність визначається конструюванням такого змісту, який передбачає цілісний досвід розв'язання життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей, компетенцій і не зводиться до знаннево-орієнтувального компонента [Луговий 2011, с. 9].

Зарубіжні дослідники (Р. Хайгерті, А. Мейхью та ін.) розглядають професіоналів як носіїв шести типів професійних компетенцій, які є стрижнем (інваріантом) професійної кваліфікації (рис. 1.1) [цит. за: Білоцерківська 2009, с. 5].

Рисунок 1.1. Основні типи професійних компетенцій

На нашу думку, проблему формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови доцільно розглядати з позицій компетентнісного підходу. Проблема компетентнісного підходу до навчання є об'єктом підвищеної уваги як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників [Rodriguez 1997; Pinet 1998; Ягупов 2007; Яциніна 2008].

На підставі відбору ключових компетентностей у Фінляндії, Австрії, Бельгії, Німеччині та Нідерландах вітчизняні дослідники В. Андрущенко, В. Бондар, В. Войтов, О. Матвієнко, О. Овчарук, В. Паламарчук, П. Хобзей та ін. узагальнили класифікацію головних груп компетентностей, серед яких: соціальні компетентності, пов'язані з оточенням, соціальною діяльністю особистості й виявляються в здатності до співпраці, активності, мобільності в різних соціальних умовах, у комунікативних навичках, у соціальних і громадянських цінностях та вміннях; мотиваційні компетентності, які відображають внутрішню мотивацію, інтереси й індивідуальний вибір особистості, здатність до навчання, вміння досягати успіху в житті; функціональні, мають відношення до знань, умінь; поділяються на лінгвістичну компетентність, технічну та наукову компетентність, уміння використовувати джерела інформації для власного розвитку тощо.

Вважаємо, що соціокультурна компетентність майбутніх учителів

іноземної мови більше чи менше пов'язана з вищезазначеними головними групами компетентностей. З огляду на міжпредметний зміст, поліфункціональність, особливості формування, що передбачає залучення багатьох навчальних предметів і життєвопрактичну функцію соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови, її, безумовно, слід віднести до надпредметної або ключової компетентності [Бурцева 2011, с. 578].

На основі запропонованих у педагогічній науці визначень Л. Карпова виділяє такі суттєві характеристики компетентності:

- ефективне використання здібностей, що дозволяє здійснювати професійну діяльність на належному рівні згідно з наявними вимогами;

- здатність оволодівати знаннями, вміннями й здібностями, необхідними для виконання професійних завдань при одночасній автономності й гнучкості, зокрема під час розв'язання професійних проблем; розвинуте співробітництво з колегами й професійним міжособистісним середовищем;

- інтегроване сполучення знань, здібностей і установок, необхідних для якісного виконання фахових завдань в сучасному виробничому середовищі;

- здібність щось робити якісно, ефективно в широкому форматі контекстів з високою мірою саморегуляції, саморефлексії, самооцінки; гнучкої, швидкої й адаптивної реакції на динаміку обставин і середовища [Карпова 2003, с. 44].

Узагальнивши вищезазначене, поняття «компетентність» можна визначити як інтегративну якість, що містить в собі такі головні аспекти: готовність до цілепокладання; готовність до дії; готовність до оцінювання; готовність до рефлексії.

Можна стверджувати, що поняття «компетентність» особистості – це здатність діяти, самостійно приймати рішення, спираючись на знання та особистий досвід й бути відповідальною за власні дії та вчинки.

Таким чином, поняття компетентності є значно ширшим порівняно з

поняттями знання, уміння та навички, оскільки воно враховує цілісний напрям особистості: здатність долати труднощі, мотивацію, ціннісні орієнтири, самостійність, стереотипи, творчу ініціативу, цілеспрямованість до мети тощо.

Перш ніж розпочати аналіз поняття «соціокультурна компетентність», звернемо увагу на той факт, що знання іноземної мови ще не гарантує вдалу участь у міжкультурній комунікації. Під час іншомовного спілкування між представниками різних культур, а тим більше соціальних сфер, можливе виникнення повного непорозуміння, стану «культурного шоку» та переоцінки схожостей рідної та іншомовної культури.

Аналіз педагогічної літератури, практики та досвід засвідчив, що випускники мовних факультетів недостатньо знають і розуміють іншомовну культуру та іншомовне соціокультурне середовище. Майбутні фахівці з іноземної мови інколи не відчують потреби в поширенні своїх соціокультурних знань. Отже, вони не тільки не готові до міжкультурного спілкування, а й недооцінюють важливість урахування знань іншомовної культури для повноцінної взаємодії з представниками іншої мови та культури.

Наявність у майбутніх учителів іноземної мови високого рівня соціокультурної компетентності дозволить почуватися їм впевнено та комфортно в іншомовному соціокультурному середовищі, забезпечить успішне спілкування з представниками іншомовної культури. Засвоєння культурних особливостей носіїв іноземної мови в процесі вивчення мови обґрунтовано науковцями та дослідниками (М. Байрам, Н. Баришников, І. Бім, А. Вартанов, Г. Воробйов, Р. Ладю, Р. Мільруд, С. Ніколаєва, В. Сафонова, П. Сисоєв, А. Солодка, Ю. Пасов, Г. Рогова та ін.), проте й нині проблема формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в умовах вишу залишається актуальною й до сьогодні.

У розроблених методичних системах формування соціокультурної компетентності студентів філологічних (І. Закір'янова [Закір'янова 2006], О. Селіванова [Селіванова 2008]) і нефілологічних (Р. Гришкова [Гришкова 2011], В. Топалова [Топалова 1998]) спеціальностей закладів вищої освіти

феномен соціокультурної компетентності розглядається як компонент комунікативної компетентності ([Усик 2010; Харченко 2012; Шутовська 2018]), професійної компетентності ([Скірко 2010; Турчина 2018]). У зазначених дослідженнях розроблено методики формування іншомовної соціокультурної компетентності студентів, які навчаються в рідному мовному середовищі, тобто в штучному іншомовному.

По суті, під час навчання англійської мови як іноземної відбувається трансляція іншомовної культури як здобутку іноземного соціуму до мовної особистості студента засобами іншомовної освіти [Долінська 2013, с. 26].

Варто зазначити, що всі компоненти соціокультурної компетентності взаємопов'язані через поняття культурного та соціального контекстів. Якщо контекст культури передбачає знання реалій, загальних для всього народу-носія мови, то соціальний контекст – це знання конкретних соціальних умов спілкування, прийнятих у країні, мова якої вивчається [Колодько 2005, с. 22].

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що зарубіжні та вітчизняні науковці, досліджуючи поняття «соціокультурна компетентність», особливу увагу приділяють співвивченню мов, культур та цивілізацій, взаємозв'язку мови та суспільства (соціуму), мови та культури. Існує декілька тлумачень цього явища, способів інтерпретації його сутності та структури [Lustig 2012, Kylyvnyk 2018, Byram 1997]. Але наразі немає єдиного визначення соціокультурної компетентності.

Більшість дослідників визначають соціокультурне спрямування навчання з позиції соціокультурної компетенції, а не компетентності; деякі вживають ці поняття в одному значенні. Одне з перших трактувань феномена «соціокультурна компетентність» було запропоноване фахівцями Ради Європи Jan van Ek та John L. M. Trim у дослідженні «Threshold 1990». Згідно з даним документом, соціокультурна компетенція визначається як аспект комунікативної здатності особистості, який містить ті специфічні особливості суспільства та його культури (здатність до адекватної взаємодії в ситуаціях повсякденного життя, становлення і підтримки соціальних контактів за

допомогою комунікації), які проявляються в комунікативній поведінці членів даного суспільства. Науковці класифікують ці ознаки як «соціальні конвенції», «соціальні ритуали» та «універсальний досвід», оволодіння якими є необхідною умовою для успішної комунікації [Jan van Ek 1996, с. 24].

У сучасних педагогічних дослідженнях соціокультурна компетентність трактується як властивість особистості, що характеризує її теоретичну і практичну готовність до соціокультурної діяльності (Т. Жукова); у тому числі знаннєву обґрунтованість (випереджувальну і рефлексивну) поведінкових актів на основі осмислено прийнятих рішень (С. Чехова); визначає ціннісні орієнтації особистості та сприяє їх формуванню (О. Жежера) [цит. за: Процюк 2016, с. 110].

І. Процюк трактує поняття «соціокультурна компетентність» як знання елементів національної культури, національно-культурної специфіки мовної поведінки носіїв відповідної мови і здатність користуватися такими елементами соціокультурного контексту як звичаї, правила, норми, країнознавчі знання носія мови. Соціокультурну компетентність доцільно розглядати як якісну характеристику особистості, що базується на сукупності набутих знань соціальних та культурних сфер життя, ціннісних орієнтацій; як здатність і готовність до міжкультурного спілкування з носіями інших мов та культур; як важливий фактор розвитку особистості, соціалізації її в сучасному суспільстві, самореалізації та культурного самовизначення [Процюк 2016, с. 111].

Соціокультурна компетентність – це вміння і готовність застосовувати сукупність соціопедагогічних, соціолінгвістичних, соціопсихологічних, країнознавчих та міжкультурних знань для досягнення порозуміння між особами або групами, які є представниками різних соціумів, мовними засобами та в межах соціокультурного контексту однієї із сторін, наголошує О. Жорнова [Жорнова 2006, с. 94].

М. Максимець розуміє соціокультурну компетентність як здатність особистості через адекватне розуміння та повагу до інших мов, культур і

релігій виявляти активну і відповідальну життєдіяльність у соціумі на засадах демократичності, гуманізму, толерантності тощо [Максимець 2006, с. 212].

Можна цілком погодитися з Л. Смировою, яка трактує соціокультурну компетентність як рівень знань соціокультурного контексту використання іноземної мови, а також досвід спілкування і використання мови в різних соціокультурних ситуаціях [Смірнова 2013]. Застосувавши до формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови компетентнісний підхід, М. Шиловська доходить висновку, що соціокультурна компетентність є системотвірним чинником професійної культури вчителя, оскільки перетворює її у відкриту, самодостатню, таку, що розвивається і саморегулюється, систему. У свою чергу, соціокультурна компетентність є підсистемою професійної культури, оскільки вона має ознаки системності, її компоненти взаємодіють між собою [Шиловська 2009].

О. І. Жорнова, обґрунтовуючи педагогічні умови формування соціокультурної компетентності, вважає, що остання може розумітися як «інтеграційна властивість особистості, що характеризує її теоретичну і практичну готовність до соціокультурної діяльності, вираженої в особистісно-усвідомленому позитивному ставленні до неї, в наявності глибоких і міцних знань і умінь, спрямованих на вирішення соціокультурних завдань» [Жорнова 2006, с. 94].

Соціокультурна компетентність забезпечує, на думку Т. Фоменко, можливість орієнтуватися в соціокультурних особливостях автентичного мовного середовища, прогнозувати можливі соціокультурні перешкоди в умовах міжкультурного спілкування і способи їх усунення, адаптуватися до іншомовного середовища, слідуючи канонам ввічливості в середовищі іншої культури, проявляючи повагу до традицій, ритуалів і стилю життя представників іншого культурного співтовариства [Фоменко 2003].

Формування соціокультурної компетентності є, на думку Л. Топчій:

– ціннісно-зумовленим процесом, який забезпечує формування в особистості соціальних цінностей, поваги, достоїнства, співробітництва;

залучення особистості до процесу діалогу культур, інтеріоризацію цінностей як своєї, так й інших культур;

– соціальним процесом, який передбачає багатоаспектну толерантність, самостійність, комунікабельність, емпатію, апріорну доброзичливість до співрозмовника і світу, наполегливість як виявлення стратегії комунікативної поведінки, здатність до співробітництва, пошуку компромісів для досягнення взаєморозуміння між етносами, соціальними групами, позитивної взаємодії з людьми іншого культурного, національного чи соціального середовища;

– практико-орієнтованим процесом, що спрямований на одержання конкретного результату освіти відповідно до державних стандартів, має за мету виявлення мовними особистостями комунікативної компетентності у використанні рідної та іноземної мов в умовах моно- і полікультурності;

– комплексним, цілісним та інтегративним процесом; за сумісності внутрішніх зусиль учнів / студентів і зовнішніх цілеспрямованих дій педагогів з формування соціокультурної компетентності в результаті внутрішньо-особистісної інтеграції відбувається інтеграція ціннісно-смыслових орієнтацій, емоційно-вольової регуляції, інтелектуальних можливостей, діяльнісних характеристик і мотивації;

– культуровідповідним процесом, що нерозривно пов'язаний із рідною культурою людини і з розумінням через неї розмаїття інших культур, їх взаємної цінності в подібному й відмінному, з формуванням культурно-мовної ідентичності, ментальності, когнітивної свідомості, культурної картини світу [Топчій 2014, с. 200].

Мета соціокультурної діяльності вчителя іноземної мови полягає у створенні сприятливих умов для соціалізації учнів, їхнього культурного розвитку та виховання, професійного самовизначення, самореалізації. Водночас соціокультурна діяльність учителя спрямована на прищеплення культурних цінностей молодому поколінню [Топчій 2015]. Таке визначення є близьким для нашого дослідження.

Формування соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови буде ефективно функціонувати та розвиватися за таких умов: забезпечення особистісно-розвивального характеру процесу навчання на основі ідей міжкультурної комунікації, тобто в дусі міжнаціонального взаєморозуміння і терпимості до своєї та чужої культури; організація відносин «викладач – студент», «викладач – група студентів», «студент – група студентів» на принципах взаєморозуміння та співробітництва; використання оптимального поєднання форм, методів і засобів у навчальній та навчально-професійній діяльності [Топчій 2014, с. 201].

Таким чином, на підставі аналізу літератури з проблеми дослідження доходимо висновку, що соціокультурна компетентність особистості – це якість, яка дає змогу успішно спілкування з представниками іншомовної культури, почуватися впевнено та комфортно в іншомовному соціокультурному середовищі; характеризує теоретичну і практичну готовність до соціокультурної діяльності; визначає відповідні ціннісні орієнтації особистості та сприяє їх формуванню; є важливим фактором розвитку особистості, соціалізації її в сучасному суспільстві, самореалізації та культурного самовизначення.

1.2 Сутність та структура соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови

У дослідженні важливо уточнити сутність поняття «соціокультурна компетентність майбутніх учителів іноземної мови» та його структуру. Для цього проаналізуємо наукові джерела, у яких дослідники пропонують різні підходи до визначення структури і змісту соціокультурної компетентності майбутніх фахівців цього профілю.

Соціокультурна компетентність як особистісна характеристика є

потенційною, наголошує В. О. Калінін. Вона закладена, проте її необхідно цілеспрямовано розвивати. Досягнення високого рівня соціокультурної компетентності розглядається автором у контексті формування цілісної соціально зрілої особистості, яку характеризує: орієнтація на позитивне, а не на негативне сприйняття життя; здатність реально оцінювати себе і добре розуміти інших; прагнення до безперервного оновлення і вдосконалення своїх знань; упевненість у собі [Калінін 2005, с. 4]. Саме тому, на нашу думку, важливо розвивати цю якість у майбутніх майбутніх учителів іноземної мови під час їхнього навчання на мовному факультеті.

Саме соціокультурна компетенція є інструментом виховання міжнародно-орієнтованої особистості, наголошують О. Тарнопольський та З. Корнєва, інструментом, що визнає взаємозалежність культур і цілісність світу, необхідність міжкультурної співпраці у вирішенні глобальних проблем людства. Соціокультурна компетенція як компонент іншомовної комунікативної компетентності посідає важливе місце і в структурі професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови, що реалізується у процесі створення професійно значущого продукту засобами іноземної мови (її складниками є також знання, уміння й навички з іноземної мови і спеціальних дисциплін, творчі, професійні здібності, професійні цінності, відповідний рівень мотивації, а також особистісні та професійно значущі якості, необхідні фахівцю для успішного здійснення професійної діяльності [Тарнопольський 2011, с. 238].

Питання про структуру і зміст власне соціокультурної компетентності особистості неодноразово були предметом наукових досліджень вітчизняних дослідників. Так, зокрема в «Українському педагогічному енциклопедичному словнику» визначено поняття соціокультурної компетентності як сукупності знань про країну мови, що вивчається, національно-культурні особливості соціального та мовної поведінки носіїв мови і здатність користуватися такими знаннями в процесі спілкування, дотримуючись звичаїв, правил поведінки, норм етикету, соціальних умов і стереотипів поведінки носіїв мови

[Гончаренко 2011, с. 456].

Соціокультурна компетентність має структуру, у яку входять такі компоненти:

- 1) соціокультурні знання (відомості про країну досліджуваної мови, духовних цінностях і культурних традиціях, особливостях національного менталітету);
- 2) досвід спілкування (вибір прийняттого стилю спілкування, правильне трактування явищ іншомовної культури);
- 3) особистісне ставлення до фактів іншомовної культури (у т. ч. здатність вирішувати соціокультурні конфлікти при спілкуванні);
- 4) володіння способами застосування мови – правильне вживання соціально маркованих мовних одиниць у мовленні в різних сферах міжкультурного спілкування, сприйнятливість до подібності та відмінності між рідними й іншомовними соціокультурними явищами [Безвін 2016, с. 174].

Соціокультурну компетентність науковець вважає інтегративним утворенням, що проявляється у діалектичній взаємодії індивідуально-особистісних характеристик майбутнього учителя, ґрунтується на гуманістичних засадах й реалізується у творчому навчальному процесі, виступає важливою методичною проблемою сьогодення [Смірнова 2005].

Отже, можна стверджувати, що соціокультурна компетентність є важливим складником професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови, формування якої невід'ємне від понять толерантності, міжкультурного діалогу, відкритості та міжкультурної співпраці.

Узагальнення вище наведених підходів дало змогу уточнити сутність поняття «соціокультурна компетентність майбутніх учителів іноземної мови», яке ми розуміємо як інтегративну особистісну якість, що поєднує соціокультурні знання, особистісне ставлення до іншомовних культур, дає змогу успішно спілкування з їхніми представниками, почуватися впевнено та комфортно в іншомовному соціокультурному середовищі, завдяки володінню способами застосування іноземної мови; характеризує теоретичну і практичну

готовність до соціокультурної діяльності й розвитку відповідних якостей в учнів під час вивчення іноземної мови.

По-різному науковці визначають також структуру соціокультурної компетентності. Так, наприклад, у дослідженні С. Шехавцової складовими соціокультурна компетентність названі: лінгвокультурна, соціолінгвістична, етнопсихологічна та комунікативна компетентність [Шехавцова 2003].

Н. Білоцерківською визначено взаємопов'язані структурні компоненти соціокультурної компетентності – когнітивний, процесуально-діяльнісний, особистісно спрямований [Білоцерківська 2009, с. 14]. Ю. Безвін пропонує таку структуру соціокультурної компетентності: лінгвокраїнознавчий компонент (лексика з соціально-культурною семантикою); культурологічний компонент (соціокультурний, історико-культурний, етнокультурний фон); соціолінгвістичний компонент (мовні особливості соціальних груп); соціально-психологічний компонент (національно специфічні моделі поведінки) [Безвін 2016, с. 172].

Зміст соціокультурної компетенції може бути представлений чотирма складовими, вважає Р. Гришкова: соціокультурні знання (відомості про країну мова, якої вивчається, духовні цінності культурних традицій, в тому числі представників різних етнічних груп, особливості національної ментальності поведінки); досвід спілкування (вибір прийняттого стилю спілкування, адекватне трактування явищ іншомовної культури); особистісне ставлення до фактів іншомовної культури (в тому числі здатність долати і вирішувати соціокультурні конфлікти при спілкуванні); володіння способами застосування мови (правильне вживання національно-маркованих мовних одиниць у мовленні в різних сферах міжкультурного спілкування, сприйнятливості до подібностей та відмінностей між рідним й іншомовним соціокультурними полями) [Гришкова 2011, с. 238].

Вслід за І. Зимньою, соціокультурна компетентність розглядається багатьма дослідниками як складне структурне утворення, що охоплює єдність чотирьох структурних компонентів:

- 1) знання змісту компетенції (когнітивний аспект);
- 2) готовність до виявлення компетенції (мотиваційний);
- 3) ставлення до змісту компетенції і об'єкта її застосування (ціннісно-смысловий);
- 4) досвід виявлення компетенції (поведінковий аспект) [цит. за: Закір'янова 2006, с. 10].

Так, у дослідженнях, присвячених формуванню соціокультурної компетентності (Є. Жежера, Т. Жукова, І. Ярцева та ін.), виокремлюють такі структурні компоненти:

- когнітивний (знання своєї культури і культури мови, що вивчається);
- аксіологічний (цінності культури);
- особистісно-операційний (навички спілкування, вміння організувати діалог культур);
- оцінно-рефлексивний (самостійність, рефлексія, самооцінка);
- концептуальний (знання щодо професійної, соціокультурної діяльності, культурно-фонові знання);
- комунікативний (техніка і прийоми вербального й невербального спілкування);
- емоційно-моральний (соціокультурна свідомість і соціокультурна відповідальність особистості);
- діяльнісний (мотивація, рефлексія і креативність) [цит. за: Процюк 2016, с. 109].

На думку Л. Топчій, даний феномен розглядається як інтегративне особистісне утворення, складниками якого є: знання, пов'язані зі світовою, національною, регіональною культурою, цінностями, що визначають стосунки між людьми, між людиною і світом; шанобливе ставлення до культурних надбань, дбайливе ставлення до рідної мови, відповідальне ставлення до рідномовних обов'язків, поважне ставлення до інших мов; бажання здійснювати свою діяльність у соціальному середовищі, зокрема й мовленнєву поведінку, за законами добра й краси; уміння організувати власну

діяльність, зокрема й мовленнєву, з урахуванням соціальних норм поведінки, морально-етичних, естетичних та інших цінностей; досвід емоційно-ціннісного ставлення до світу; здатність до життєтворчості в певному лінгвосоціумі [Топчій 2014].

Досить розгорнуту структуру соціокультурної компетентності пропонує Т. М. Колодько. Дослідниця виокремлює такі компоненти: когнітивний (знання з культури, історії, релігії; знання традицій, норм та правил спілкування, взаємодії, етикет; засоби застосування цих знань на основі актуалізації); мотиваційно-ціннісний (мотиви, які спонукають людину до організації діяльності; мотивація до взаємодії; толерантність; переконання та принципи, якими особистість оперує в процесі спілкування та в поведінці; емоційне ставлення до етнічних груп), причому, мотив повинен бути усвідомленим та реально дієвим, не залишатися на рівні знань; діяльнісно-поведінковий (соціокультурні вміння: регуляція вольової сфери; конкретні мовленнєві дії; досвід спілкування в полікультурному суспільстві). Сформований діяльнісно-поведінковий компонент передбачає здатність до діалогу культур, прояв адекватної поведінки в ситуаціях міжкультурного спілкування [Колодько 2005, с. 13].

О. Горошкіна у структурі соціокультурної компетентності виокремлює такі компоненти: лінгвокраєзнавчий, лінгвокраїнознавчий, лінгвополікультурний [Горошкіна 2010, с. 184 – 186]. Лінгвокраєзнавчий компонент соціокультурної компетентності учня як україномовної особистості охоплює соціокультурні знання про рідний край, уміння оперувати цими знаннями в мовленнєвій практиці засобами української мови. Лінгвокраїнознавчий компонент містить знання про національно-культурні надбання України, здатність використовувати відповідні знання в соціальному житті. Останній із зазначених компонентів – лінгвополікультурний – полягає в знаннях щодо соціокультурних особливостей різних націй, народностей, з представниками яких можливе спілкування сучасного школяра, вміннях оперувати цими знаннями в конкретній соціально-мовленнєвій ситуації тощо

[Горошкіна 2010, с. 186].

Отже, аналіз вище наведених досліджень дає підстави стверджувати про відсутність чіткої структури соціокультурної компетентності загалом і майбутніх учителів іноземної мови зокрема. На основі сучасних педагогічних підходів та напрямків, які було проаналізовано в дослідженні, нами визначено такі компоненти соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови: мотиваційно-ціннісний, інформаційно-когнітивний та діяльнісно-поведінковий.

Отже, до складу соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови входять:

- мотиваційно-ціннісний компонент (позитивне сприйняття та толерантне ставлення до цінностей, властивих іншомовній культурі;
- сприйняття загальнолюдських цінностей як професійно значущих);
- інформаційно-когнітивний компонент (знання історичних, країнознавчих особливостей іншомовної культури, особливостей способу життя носіїв іншої мови, норм, традицій тощо);
- діяльнісно-поведінковий компонент (здатність до взаємодії в умовах міжкультурної комунікації, до прояву толерантності, уміння ефективно спілкуватися з представниками інших культур, враховуючи їхні соціокультурні особливості; уміння обрати відповідний стиль спілкування).

Структуру соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови можна бачити на рисунку 1.2.

Рисунок 1.2. Структура соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови

Отже, важливим компонентом у структурі соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови є мотиваційно-ціннісний, оскільки мотиваційна сфера особистості – це вся сукупність мотиваційних утворень, що є у людини: диспозицій (мотивів), потреб і цілей, ставлень, поведінкових патернів, інтересів. Її оцінюють за такими параметрами, як гнучкість, ієрархічність і широта. Мотиваційна сфера – це соціальне ядро особистості. Вона закладається у ранньому віці та розвивається впродовж усього життя [Запорожан 2011, с. 110]. Відповідні мотиви, потреби, інтереси і цінності щодо соціокультурної компетентності мають бути у майбутнього вчителя іноземної мови.

Важливим також є відповідні уміння майбутніх учителів іноземної мови, що стосуються, наприклад, здатності до взаємодії в умовах міжкультурної комунікації, вибору відповідного стилю спілкування тощо. Умовно цей блок можна назвати діяльнісно-поведінковим [Шехавцова 2003].

Отже, з урахуванням результатів аналізу наукових праць та результатів аналізу емпіричного досвіду з'ясовано, що соціокультурна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови є складним, цілісним, індивідуально-психологічним, інтегративним утворенням, яке об'єднує соціокультурні знання, особистісне ставлення до іншомовних культур, дає змогу успішного спілкування з їхніми представниками, почуватися впевнено та комфортно в іншомовному соціокультурному середовищі завдяки володінню способами застосування іноземної мови; характеризує теоретичну і практичну готовність до соціокультурної діяльності й розвитку відповідних якостей в учнів під час вивчення іноземної мови.

У структурі соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови доцільно виокремити інформаційно-когнітивний, мотиваційно-ціннісний та діяльнісно-поведінковий компоненти.

Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови визначено як складний, поступовий, неперервний процес активної теоретичної й практичної діяльності студентів, спрямованої на

здобування соціокультурних знань, стійкої мотивації до соціокультурної діяльності, здатності успішного спілкування з представниками різних культур й змоги почуватися впевнено та комфортно в іншомовному соціокультурному середовищі.

1.3 Особливості формування соціокультурної компетентності в рамках фахової підготовки майбутніх учителів іноземної мови

Для того, щоб визначити педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у процесі їхньої професійної підготовки, доречно з'ясувати особливості їхньої практичної підготовки щодо розвитку досліджуваної якості та педагогічний потенціал різних дисциплін щодо формування соціокультурної компетентності студентів.

Важливо розглянути освітньо-кваліфікаційну характеристику з галузі знань 0203 Гуманітарні науки напряму підготовки 6.020303 Філологія, мова і література (англійська), яку враховано під час розроблення навчальних планів і програм підготовки майбутніх учителів іноземної мови, засобів діагностики якості підготовки бакалаврів на різних етапах навчання, організації навчально-виховного процесу тощо.

Варто зазначити про наявність окремого розділу освітньо-кваліфікаційної характеристики з галузі знань 0203 Гуманітарні науки напряму підготовки 6.020303 Філологія, мова і література (англійська), що стосується соціальної спрямованості діяльності вчителів англійської мови і зарубіжної літератури.

Саме цей аспект з-поміж інших є важливим у контексті досліджуваної проблеми, оскільки для різностороннього розвитку соціальноактивної, гуманістично спрямованої особистості майбутнього вчителя іноземної мови

важливо формувати у нього соціокультурну компетентність [Лебеденко 2006]. На підставі аналізу вказаної освітньо-кваліфікаційної характеристики можна стверджувати про позитивний вплив на формування соціокультурної компетентності студентів дисциплін психолого-педагогічної і спеціальної підготовки.

Так, з-поміж умінь, якими має володіти бакалавр у результаті психолого-педагогічної підготовки, спостерігаємо: творче застосування набутих знань для оптимального розв'язання педагогічних, навчально-виховних та науково-методичних завдань з урахуванням вікових, індивідуальних відмінностей учнів, особливостей різних соціально-педагогічних ситуацій (ці відмінності можуть стосуватися і соціокультурних особливостей); сприяння формуванню в учнів уявлень про сучасну мовознавчу науку, розвивати в них інтерес до вивчення англійської мови і зарубіжної літератури та суміжних наук; здатність продовжити навчання та здійснювати професійну діяльність в іншомовному середовищі, що, звісно, потребує високого рівня соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Відповідно, для формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови значні потенційні можливості мають дисципліни циклу соціально-гуманітарної підготовки («Історія України», «Українська мова», «Філософія», «Основи інформаційних технологій» тощо) та циклу фундаментальної загальнопрофесійної підготовки («Вступ до мовознавства», «Історія мови», «Лексикологія», «Зарубіжна література», «Психологія», «Педагогіка»). Особливе значення у контексті формування досліджуваної якості мають дисципліни циклу фахової професійної та практичної підготовки («Англійська мова», «Лінгвокраїнознавство», «Методика викладання іноземних мов», «Лінгвістичні студії», «Сучасні дидактичні засоби навчання»).

Дисципліни циклу соціально-гуманітарної підготовки розширюють загальнокультурний рівень майбутніх учителів іноземної мови, збагачують їх необхідними знаннями у галузі дисциплін відповідного спрямування,

забезпечуючи необхідний для фахівця рівень комунікації у сферах професійного та ситуативного спілкування іноземною мовою.

Дисципліни циклу фундаментальної загальнопрофесійної підготовки також збагачують майбутніх фахівців знаннями у вказаних вище галузях. Дисципліни фахової професійно-орієнтованої підготовки знайомлять студентів з психолого-педагогічними засадами навчально-виховного процесу, методикою викладання іноземної мови і світової літератури, основами мовознавчих і літературознавчих понять, практикою усного і писемного мовлення у контексті необхідних граматичних і фонетичних знань; розширюють знання студентів з проблем сучасної лексикології англійської мови; спонукають до застосування цих знань у наукових дослідженнях і навчальному процесі.

Звісно, значні потенційні можливості мають навчальні (семінар-практикум з позакласної та позашкільної виховної роботи; спостереження уроків англійської мови та зарубіжної літератури в школі; табірний збір з підготовки для роботи з дітьми влітку) та педагогічні практики (практика з позакласної та позашкільної виховної роботи; практика в літніх дитячих оздоровчих таборах; пробні уроки та заняття з англійської мови; пробні уроки із зарубіжної літератури). Їх теж варто враховувати й використовувати.

Вивчення майбутніми вчителями іноземної мови вказаних дисциплін покликане забезпечити підготовку фахівців у сфері навчально-виховної діяльності, виконання ним обов'язків вчителя іноземної мови навчального закладу нового типу. А для цього майбутнім учителям іноземної мови необхідно розвивати, з-поміж інших якостей, соціокультурну компетентність.

Проаналізуємо навчальну програму з Англійської мови з позиції можливостей формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Схарактеризуємо особливості названих програм та окреслимо зміни, внесені нами до навчальних програм під час формувального етапу експерименту.

Програма вивчення навчальної дисципліни «Англійська мова» складена

відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавра спеціальності 014.02 «Середня освіта. (Мова і література (англійська))». Предметом вивчення навчальної дисципліни є комунікативні навички вільного володіння англійською мовою у різних ситуаціях спілкування.

Метою навчальної дисципліни є якісне формування та розвиток фонетичних, лексичних, граматичних навичок; розвиток навичок читання, говоріння, аудіювання та письма, розширення словникового запасу з метою використання у мовленнєвих ситуаціях спілкування, розвиток навичок монологічного та діалогічного мовлення; формування мовної культури студентів, формування толерантного ставлення до країни, мова якої вивчається. Варто назвати основні завдання вивчення дисципліни «Англійська мова», з-поміж яких: створення у студентів бази знань для вільного користування англійською мовою у професійних, наукових та інших цілях; забезпечення володіння чотирма видами мовленнєвої діяльності на високому рівні, удосконалення мовленнєвої підготовки шляхом використання автентичних англомовних матеріалів; застосування культурологічної інформації та використання власного досвіду оволодіння іншомовним мовленням у професійній діяльності.

Студенти, згідно з вимогами освітньо-професійної програми, повинні набути певних знань та умінь щодо аудіювання: вони мають розуміти зміст складних текстів, зміст діалогів та полілогів; висловлювання співрозмовників, зміст відео- та телефільмів; виділяти основну думку; диференціювати основні факти і додаткову інформацію; узагальнювати та мати власну думку про дану інформацію; щодо говоріння: повинні вміти спонтанно, непередбачено спілкуватися; вести різні види діалогів: розпитування, обмін інформацією, спонукування до дії; передавати основний зміст почутого чи прочитаного, висловлюючи свою думку; підготувати повідомлення обсягом 25-30 речень (2-3 хвилин); давати оцінку інформації, подіям; вести бесіду з одним або кількома особами; працювати в групі і вести групове обговорення питання; щодо читання: мають розуміти головний зміст текстів різного спрямування; читати

вголос і мовчки, розширювати словниковий запас; узагальнювати інформацію і робити власні висновки; проглянути текст з метою отримання певної інформації; розвивати контекстуальну догадку для розуміння незнайомих слів у тексті; прогнозувати зміст тексту, виходячи з наявної інформації; розпізнавати головну ідею, складові, структуру тексту та засоби зв'язку між ними; щодо письма: студенти повинні вміти: писати листи (інформаційні, електронні, запити, замовлення, запрошення, подяки, вибачення, скарги); заповнювати автобіографію, анкету, резюме з основними відомостями про себе; робити короткі записи потрібної інформації, тези для повідомлення, твору; писати повідомлення об'ємом 25-30 речень; описувати об'єкти та події.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових модулів:

1. *Appearance and character.*
2. *Student's life.*
3. *Seasons and weather.*
4. *The House of my dream.*
5. *Meals.*
6. *Shopping.*
7. *Education.*
8. *Medicine.*
9. *Sports and Games.*
10. *Great Britain. London.*
11. *Travelling. City.*
12. *Modern Family.*

Ураховуючи завдання дослідження, яке полягає у формуванні соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови як складного, цілісного, індивідуально-психологічного, інтегративного утворення, що об'єднує соціокультурні знання, особистісне ставлення до іншомовних культур, дає змогу успішно спілкування з їхніми представниками, почуватися впевнено та комфортно в іншомовному соціокультурному середовищі, завдяки володінню способами застосування іноземної мови;

характеризує теоретичну і практичну готовність до соціокультурної діяльності й розвитку відповідних якостей в учнів під час вивчення іноземної мови, ми внесли окремі зміни до навчальних і робочих планів фахових дисциплін.

Зокрема до змістових модулів навчальної дисципліни «Англійська мова» було додано матеріал (теоретичний матеріал, вправи, творчі завдання, перегляд відеофрагментів тощо) соціокультурного спрямування, а саме:

Під час вивчення теми “*Appearance and character*” студенти готували й демонстрували однокурсникам власні презентації на теми: “*The appearance of the European*”, “*The appearance of the native inhabitants of African countries*”, “*The appearance of the Indian tribes*”, “*The appearance of the inhabitants of the North*”, “*The appearance of the Japanese*”, “*The appearance of the Mongols*” тощо.

Під час вивчення теми “*Seasons and weather*” студенти з великим інтересом готували і презентували доповіді, відеопрезентації, фрагменти відео іноземними мовами про погоду на різних континентах, різних країнах та регіонах земної кулі. Наприклад, це були такі теми, як: “*Climate and weather of Great Britain*”, “*Climate at the North Pole*”, “*Climate and weather in the Baltic countries*”, “*Weather in India*”, “*Weather forecast for today in different countries*” тощо.

Значний інтерес у студентів викликала тема “*Meals*”. Майбутні вчителі іноземної мови яскраво презентували відмінності кухонь різних націй і народностей. Наприклад: “*Features of national Georgian cuisine*”, “*French cuisine*” тощо. Багато часу ми приділили вивченню теми “*Education*”, оскільки саме під час вивчення цієї теми можна було простежити чимало соціокультурних відмінностей представників різних націй.

Зокрема під час експериментальної роботи нами було організовано і проведено «круглі столи», кожний з яких було присвячено освіті окремої країни. Наприклад, розглядалися такі теми: “*The phenomenon of education in Finland*”, “*Features of organization of educational process at the universities of the Scandinavian countries*” тощо. Під час вивчення теми “*Theatre. Cinema. TV*” розглядали питання: “*English drama and theater of the Renaissance*”, “*Early*

English Theatre”, “*Royal National Theatre in London*”, “*British theatre*” тощо.

Під час вивчення теми “*The World*” розглядали питання: “*The Red Book of Ukraine*”, “*Protected Areas of Ukraine*”, “*Tourist London*”, “*Outstanding London*”, “*Essay on My trip*” тощо.

Під час вивчення теми “*Great Britain. London*” розглядали питання: “*Interesting facts about London*”, “*Underground of London*”, “*Westminster Palace*” тощо. Під час вивчення теми “*Travelling. City*” розглядали питання: “*Traveling and hiking - Why Travel?*”, “*Interesting and prominent places of Ukraine and the world*” тощо.

Таким чином, заглиблення студентів під час вивчення іноземної мови у проблему соціокультурних відмінностей різних націй і народностей в цілому мало позитивний вплив на розвиток їхньої соціокультурної компетентності, оскільки студенти отримали нові соціокультурні знання, через вивчення тем соціокультурного спрямування у них почало формуватися особистісне ставлення до іншомовних культур. Внаслідок внесених змін до змісту навчальної дисципліни «Англійська мова» у студентів експериментальної групи підвищився рівень теоретичної і практичної готовності до соціокультурної діяльності.

Значні потенційні можливості щодо формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови має навчальна дисципліна «Основи писемного мовлення». Предметом вивчення навчальної дисципліни є писемне мовлення, фонетичні та граматичні особливості сучасної англійської мови, знання яких дає можливість формувати лінгвістичну компетенцію студентів. Метою викладання навчальної дисципліни «Основи писемного мовлення» є якісне удосконалення вмінь та навичок практичного володіння англійською мовою; розвиток техніки читання та вміння розуміти англійський текст, який вміщує попередньо вивчену граматику та лексику; розвиток навичок письма у межах програми. Основними завданнями вивчення дисципліни «Практика усного і писемного мовлення» є створення у студентів бази знань для вільного користування англійською мовою у професійних,

наукових та інших цілях; удосконалення мовленнєвої підготовки шляхом використання автентичних англомовних матеріалів; застосування культурологічної інформації та використання власного досвіду оволодіння іншомовним мовленням у професійній діяльності.

Знання, отримані майбутніми вчителями іноземної мови у процесі вивчення дисципліни, мають забезпечити володіння: емоційно-оцінними та стилістичними компонентами значення лексики, що вивчається; основними вимогами до реферування текстів; знаннями: основних стилістичних особливостей художніх текстів та публіцистичних текстів; правил пунктуації та механіки англомовного письмового тексту; способів побудови речень різної довжини, складності та різних типів (*basic, loose, periodic*); способів створення ритму письмового твору; основного членування письмового тексту на абзаци; основних прийомів зв'язку абзаців у письмовому тексті; основних ознак різних письмових жанрів (*summary, composition, essay*).

У межах пропонованої навчальної програми під час практики ми також вносили певні зміни до вивчення цієї дисципліни. Так, зокрема, оскільки студенти мають оволодіти основними вимогами до реферування текстів, ми після засвоєння ними цих вимог пропонували студентам для реферування тексти соціокультурного спрямування; після теоретичного опрацювання ними основних стилістичних особливостей художніх текстів та публіцистичних текстів – пропонували для закріплення вправи з текстами соціокультурного змісту; після вивчення ними основних ознак різних письмових жанрів (*summary, composition, essay*) – вчилися їх визначати у текстах соціокультурного змісту вказаних письмових жанрів.

Отже, розширення змісту фахових дисциплін, що вивчають студенти, майбутні вчителі іноземної мови, шляхом додання текстів, вправ, аудіо- та відеофайлів соціокультурного спрямування позитивно впливає на розвиток їхньої соціокультурної компетентності як здатності особистості через адекватне розуміння та повагу до інших мов і культур виявляти активну і відповідальну життєдіяльність у соціумі.

РОЗДІЛ 2

УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

2.1 Використання інтегрованих завдань соціокультурного спрямування з варіативним змістом у фаховій підготовці учителів іноземної мови

Для організації ефективного впливу на формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в процесі професійної підготовки варто визначити, обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови формування досліджуваної якості.

Варто зазначити, що науковці визначають різні чинники і умови, що позитивно впливають на розвиток соціокультурної компетентності особистості. Охарактеризуємо окремі з них.

С. Шехавцова, наприклад, вважає ефективними такі педагогічні умови, реалізація яких забезпечує ефективність процесу формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в позанавчальній діяльності університету:

- упровадження моделі формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в позанавчальній діяльності університету;
- реалізація комплексної програми за соціокультурним напрямком у позанавчальну діяльність університету;
- спрямування позанавчальної діяльності університету на набуття студентами особистісного досвіду у сфері міжкультурної комунікації [Шехавцова 2009, с. 12].

Заслуговують на увагу обґрунтовані та експериментально перевірені С. Яблоковим педагогічні умови формування загальнокультурної

компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами інноваційних технологій:

- інтеграція формалізованої навчальної діяльності з неформальним й інформальним навчанням на засадах інноваційного підходу;

- створення алгоритму формування загальнокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови на основі впровадження наскрізних навчальних програм;

- реалізація ідей «діалогу культур» у процесі включення майбутніх учителів іноземної мови до міжкультурної комунікації у створеному культурно-освітньому середовищі [Яблоков 2016, с. 112]. Умову щодо алгоритму, на нашу думку, можна поглибити, оскільки цей алгоритм потрібно не лише теоретично розробити, а й упровадити в практику.

Стимулювання професійної спрямованості особистості в процесі вивчення гуманітарних дисциплін є важливою педагогічною умовою формування соціокультурної компетентності майбутніх фахівців, вважає Т. Фоменко, оскільки передбачає залучення студентів до різноманітних видів діяльності, які активізують мотиваційну сферу особистості, розвивають увесь спектр пізнавальних здібностей. Ефективним є моделювання професійно-орієнтованих ситуацій, розв'язання проблемних соціокультурних завдань, обговорення тем соціокультурного спрямування, проведення пізнавально-пошукових досліджень [Фоменко 2004].

Аналіз та узагальнення наукових джерел з проблеми дослідження дозволив визначити педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. До таких педагогічних умов відносимо чинники, які спеціально створюються у процесі професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови та забезпечують ефективне формування їх соціокультурної компетентності.

Отже, припускаємо, що формуванню у майбутніх учителів іноземної мови досліджуваної якості сприятиме впровадження в освітній процес таких педагогічних умов:

- використання під час вивчення іноземної мови інтегрованих завдань соціокультурного спрямування з варіативним змістом;
- вивчення національно-культурних особливостей та специфіки національної комунікативної поведінки носіїв іноземної мови;
- забезпечення ціннісної орієнтації студентів на соціокультурну діяльність у процесі комплексного використання традиційних та інноваційних методів навчання.

Обґрунтуємо визначені педагогічні умови.

Однією з визначених педагогічних умов є використання під час вивчення іноземної мови інтегрованих завдань соціокультурного спрямування з варіативним змістом.

Використання інтегрованих завдань професійного соціокультурного спрямування дає змогу майбутнім учителям іноземної мови систематизувати свої знання з різних дисциплін, що позитивно впливає на розвиток їхньої професійної компетентності в цілому та соціокультурної компетентності зокрема.

Показником високого рівня соціокультурної компетентності сучасного вчителя іноземної мови є вміння поєднувати знання не лише з різних галузей як рідної, так й іншомовної культури, але й вміння інтегрувати ці знання із загальнопедагогічними знаннями, вміннями та навичками.

Як зазначає М. Іванчук, у педагогічному процесі зустрічаються такі ступені інтеграції: предметна (інтеграторами є складні об'єкти дослідження чи комплексні проблеми), проблемна (інтеграторами є загальні методи дослідження); а також горизонтальна (у природничих науках) і вертикальна (між групами наук) [Іванчук 2004, с. 53-55]. Вважаємо, що усі з них можна використовувати під час вивчення іноземної мови.

Процес формування соціокультурної компетентності, на нашу думку, повинен будуватися на основі системно-діяльнісної концепції, яка передбачає заміну переважно інформаційної, пояснювально-інформаційної моделі навчання, що використовується під час підготовки майбутнього вчителя

іноземної мови, на справжню навчальну діяльність, яка б моделювала майбутню професійну діяльність. І сприяти цьому може саме інтеграція. З цією метою, ми вважаємо, доцільно використовувати під час вивчення іноземної мови інтегровані завдання соціокультурного спрямування з варіативним змістом.

Варіативна складова інтегрованих завдань професійного спрямування соціокультурного змісту передбачає врахування особливостей загальнопедагогічної, психологічної та спеціальної підготовки студентів, а також психічних процесів (пам'яті, мислення, уяви та ін.) [Мариновська 2002, с. 60].

Реалізувати особистісно-зорієнтований підхід до кожного студента як у процесі засвоєння ним знань з іноземної мови, так і в процесі формування соціокультурної компетентності в умовах традиційного пояснювально-ілюстративного навчання, що поширене у вищій школі, досить складно. Адже у кожного студента свій суб'єктивний характер сприймання, рівень знань з іноземної мови та іншомовної культури, власний запас життєвого досвіду соціальних відносин [Дерев'янка 2008, с. 19].

У кожній навчальній групі з іноземної мови в середньому 12-18 студентів, які мають різний життєвий досвід, фізичний розвиток, серед них можуть бути діти з певними дефектами зору та слуху; одні реагують лише на сильні подразнення, інші чутливі і до найменших, одні допитливі і спостережливі, інші поверхово сприймають інформацію тощо. Відповідно рівень сприйняття студентами соціокультурного змісту іншомовних текстів матеріалу, що подається педагогом, а також рух думки кожного студента в процесі засвоєння ним цього змісту, зрозуміло, буде різним. Можливості для формування педагогом належного рівня соціокультурної компетентності студентів за умов традиційного навчання надзвичайно обмежені. А це, в свою чергу, означає, що викладач не в змозі повною мірою сприяти ефективному формуванню соціокультурної компетентності кожного студента.

Зумовлено це рядом недоліків, притаманних існуючому процесу

навчання, одним з основних серед яких є «суб'єкт-об'єктні» відносини (процес навчання побудований на засвоєнні студентом тих знань, носієм яких є викладач). Такий процес навчання не дає змоги майбутньому вчителю іноземної мови засвоювати інформацію соціокультурного змісту в індивідуальному темпі, розвивати свої особистісні та професійні, лише йому притаманні якості, реалізувати свої здібності, інтереси, прагнення тощо.

До того ж, студент перебуває у жорстких рамках процесу навчання і звикає до пасивної ролі, відведеної йому. Щоб позбутися або уникнути цього недоліку, слід якомога ширше, на нашу думку, впроваджувати систему «суб'єкт - суб'єктних» відносин студента та викладача [Нісімчук 2000, с. 212]. Процес оволодіння соціокультурною компетентністю за таких відносин здійснюється в атмосфері інтелектуальних, моральних і естетичних переживань, зіткнення думок, поглядів, позицій, наукових підходів, пошуку істини, проектування можливих розв'язок того чи іншого пізнавального завдання, творчості викладачів та студентів. Як свідчить досвід, тільки спеціально організоване навчання робить студента суб'єктом учіння та дозволяє багаж знань соціокультурного змісту перетворити в засіб їх особистісного та професійного розвитку [Писанко 2008, с. 14].

Розглянемо докладніше особливості інтегрованих завдань соціокультурного спрямування з варіативним змістом.

Варто зазначити, що у процесі фахової підготовки майбутніх учителів іноземної мови з використанням компетентнісного підходу важливо зосередити увагу на їхній практичній підготовці, що сприяє набуттю студентами умінь розв'язувати нестандартні ситуації у професійній діяльності. У нашому дослідженні йдеться, наприклад, про знання й уміння, що стосуються соціокультурної компетентності студентів, наприклад, вміння будувати стосунки з представниками іншомовної культури на основі принципів толерантності й гуманності тощо.

Тому головним призначенням інтегрованих завдань соціокультурного спрямування з варіативним змістом, використання яких сприяє підвищенню

рівня соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови, є такі:

– поглиблення зв'язку теоретичних знань щодо соціокультурної компетентності з реальним педагогічним процесом на основі практичного навчання, використання їх у розв'язанні конкретних завдань, наприклад, що стосуються вміння будувати стосунки з представниками іншомовної культури [Дорофєєва 2008, с. 50];

– формування у майбутніх учителів іноземної мови психологічної готовності соціокультурної та професійної діяльності [Дорофєєва 2008, с. 52];

– вироблення у майбутніх учителів педагогічних навичок і вмінь практичної соціокультурної діяльності [Івашньова 2010, с. 12];

– оволодіння сучасними формами соціокультурної педагогічної діяльності [Калінін 2005, с. 15];

– формування творчого дослідницького підходу до соціокультурної педагогічної діяльності, розвиток педагогічного мислення майбутніх учителів іноземної мови [Ковалинська 2011, с. 14].

Таким чином, можемо стверджувати, що використання інтегрованих завдань професійного соціокультурного спрямування з варіативним змістом з метою формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови сприяє розвитку складових соціокультурної компетентності (інформаційно-когнітивного, операційно-процесуального та мотиваційно-ціннісного компонентів); соціокультурна спрямованість інтегрованих завдань сприяє формуванню позитивної мотивації студентів до розвитку власної соціокультурної компетентності й тим самим підвищується рівень відповідних знань соціокультурного спрямування на заняттях з іноземної мови.

Варто зазначити, що інтегровані завдання професійного соціокультурного спрямування пропонували як індивідуально кожному студенту (самостійні, домашні роботи), так і для роботи в групах в аудиторії.

Групова форма організації навчання обрана нами пріоритетною, оскільки має меншу кількість недоліків порівняно з фронтальною та

індивідуальною. Крім того, у випадку групового навчання, навчання у співробітництві педагог має змогу повною мірою реалізувати свою головну функцію – управлінську: педагог знаходиться ніби «за кадром», на перший погляд, за межами вільної діяльності студентів для оволодіння знанням, а насправді – чітко контрольованій. Його завдання відтепер зводиться не до передачі певної суми знань соціокультурного спрямування і відповідного досвіду, а до допомоги студентам самостійно здобувати потрібні соціокультурні знання, критично осмислювати отриману інформацію, вміти робити висновки, аргументувати їх, володіючи необхідними фактами, розв'язувати актуальні проблеми соціокультурного характеру.

Також викладач має змогу детальніше вивчити індивідуальні особливості кожного зі студентів для того, щоб адекватно підібрати кожному індивідуальне завдання, що максимально буде сприяти розвитку в нього соціокультурної компетентності.

Отже, використання інтегрованих завдань професійного соціокультурного спрямування під час вивчення студентами іноземної мови виконує важливі функції у формуванні їхньої соціокультурної компетентності.

Це такі функції:

- Дидактична функція полягає у набутті студентами знань соціокультурного спрямування.

- Розвивальна функція забезпечує якісні зміни запасу у студентів знань соціокультурного спрямування (про культуру, звичаї, етикет, особливості спілкування людей інших націй).

- Мотиваційна функція забезпечує формування позитивної мотивації вдосконалення власної соціокультурної компетентності.

- Виховна функція забезпечує розвиток мотиваційно-ціннісної сфери студентів у процесі пізнання ними під час вивчення іноземної мови різних соціокультурних явищ [Котковець 2011].

Прикладом таких інтегрованих завдань є використання під час вивчення іноземної мови педагогічних ситуацій соціокультурного спрямування (вони

використовуються у процесі вивчення педагогіки).

Отже, використання інтегрованих завдань соціокультурного спрямування з варіативним змістом є важливою організаційно-педагогічною умовою формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Використання інтегрованих завдань соціокультурного спрямування дає змогу студентам забезпечити засвоєння соціокультурних знань в єдиній логіці з іншими психолого-педагогічними дисциплінами.

2.2 Вивчення національно-культурних особливостей та специфіки національної комунікативної поведінки носіїв іноземної мови

Спираючись на підхід В. В. Киливник [Киливник 2018, с. 335], другою педагогічною умовою формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови вважаємо вивчення національно-культурних особливостей та специфіки національної комунікативної поведінки носіїв іноземної мови.

Теоретичним підґрунтям формування соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови можна вважати відомі слова Вільгельма фон Гумбольдта про те, що різні мови за своєю суттю, за своїм впливом на пізнання і на почуття насправді є різним світобаченням. Говорячи про навчання іноземній мові, Гумбольдт вважав, що її адекватне засвоєння передбачає отримання нової точки зору, позиції у світосприйнятті, а не підхід до неї з іншої позиції, хай і рідної мови, оскільки мова окреслює навколо народу, якому вона належить, коло, за межі якого можна вийти, лише вивчивши ще одну мову [цит. за: Вольнова 2009, с. 138].

Отже, соціокультурна компетентність дає змогу людям, що володіють іноземною мовою, краще розуміти культурні відмінності й особливості носіїв цієї мови.

Відомо, що предметом вивчення іноземної мови є не лише власне мова, але й мовленнєва діяльність, або, точніше, мовленнєва взаємодія, а також культура народу-носія мови, певні мовні, лінгвокраїнознавчі та суто країнознавчі знання. Твердження американського етнолінгвіста Едварда Сепіра про те, що мова — це символічний ключ до культури, можна вважати ключовим для розуміння предмета і завдань формування соціокультурної компетентності [цит. за: Мінчак 2009, с. 539]. Основне завдання полягає у виявленні зв'язків між мовою і культурою народу, що є носієм цієї мови.

Варто зауважити, за умови традиційного пояснювально-ілюстративного навчання студентами складно встановити такі зв'язки. Щоб зробити цей процес ефективнішим, викладачам варто спеціально акцентувати увагу на соціокультурних аспектах у наявних текстах або додавати спеціально підготовлений матеріал соціокультурного спрямування на заняттях. Зручно з цією метою використовувати аудіоуроки, розміщені у мережі інтернет.

Наприклад, ми пропонували студентам для поглибленого опрацювання такі теми: *“British culture”*, *“Culture and traditions of England”*, *“Time is money”*, *“Theatre at Shakespeare's home”*, *“Homeland football”*, *“British universities”*, *“London is the capital of world fashion”*, *“Culture of the United Kingdom”*, *“British directors”*, *“British population: national composition, languages, religions”*, *“English language etiquette”*, *“Features of the national English humour”* тощо.

Мовленнєвий етикет, який ми вивчаємо зі студентами на заняттях з іноземної мови, являє собою соціально зорієнтований аспект спілкування з урахуванням національно-культурної специфіки. З лінгвістичного погляду формули мовленнєвого етикету за своєю структурою можуть бути:

- словами, наприклад: *certainly, indeed, really, hi, heavingly, so-so etc.*;
- словосполученнями, наприклад: *if I were you..., excuse me, but..., for ages, allow me to... etc.*;
- реченнями, наприклад: *Drop any time you please. See you soon. Many happy returns of the day. Awfully sorry. Not at all. etc.*

Визначальною рисою, що характеризує формули мовленнєвого етикету, є ввічливість, інакше, мовленнєвий етикет є системою стійких висловів, які реалізуються функцією ввічливості під час прощання, вибачення, прохання та ін., наприклад: *I beg your pardon, very pleased, ever so glad to see you, if I am not mistaken, many thanks, etc.* Але ввічливість виступає лише однією з ознак формул мовленнєвого етикету. В них знаходять своє відображення також й інші сторони людського спілкування: наміри, ілюкції, які є нейтральними, але виражають більш різноманітні стосунки між співрозмовниками, ніж формули ввічливості: *to be speaking acquaintance of smb, perhaps so, take it easy, if I were you, etc.*

Ще однією функцією формул мовленнєвого етикету є комунікативні стереотипи, без яких неможливий повноцінний ілюктивний акт, — це такі утворення, які використовуються лише у мовленнєвих актах для вираження комунікативних намірів співрозмовників. Наприклад: *Will you...? Could you...? Pardon! To meet you, of all people, here! Cheerio! Keep in touch! I say!; How goes it?; By what chance? Let me...Ten thousand pardons! I cannot for the life... Їх можна назвати ситуаційними кліше.*

Тому ми, ознайомлюючи студентів з видами мовленнєвого етикету англійських країн, переважно Англії та Сполучених Штатів Америки, організуємо роботу в групах над порівнянням мовленнєвого етикету українців та надалі спонукаємо студентів до їх використання під час навчальних занять.

Раціональний відбір способів і засобів роботи, що забезпечували б досягнення кожним студентом, окрім високого рівня соціокультурної компетентності якісного рівня розвитку комунікативних умінь, є вкрай важливим. Тому органічно поєднуватися з інтерактивними методами мають інтегровані завдання професійного спрямування з варіативним змістом.

Під час експерименту студентам експериментальної групи ми пропонували інтегровані завдання професійного соціокультурного спрямування, що включають знання не лише із суміжних з «Англійською

мовою» дисциплін, а й з педагогіки. Завдання формулюються таким чином, щоб вони були орієнтованими на наявний у студента рівень соціокультурної компетентності і спрямованими на його «зону найближчого розвитку» (за Л. Виготським). Скажімо, для студентів з низьким рівнем соціокультурної компетентності ми пропонували завдання, що передбачали наявність знань з однієї галузі і орієнтованими на певну вікову категорію учнів. Скажімо: «Змоделювати та продемонструвати фрагмент уроку іноземної мови, що передбачає перевірку знань учнів 6 класу про географічне положення Великої Британії». Для студентів початкового рівня соціокультурної компетентності завдання виглядало таким чином: «Запропонувати метод засвоєння учнями 8 класу на занятті з іноземної мови особливостей історичної епохи, в якій жив і творив У. Шекспір, та фрагменти його біографії». Для студентів кожного наступного рівня завдання ускладнювалося на один крок. Варіативність змісту пропонованих завдань професійного соціокультурного спрямування визначалася індивідуальними особливостями кожного студента і враховувалися побажання самого студента, скажімо, стосовно вікових особливостей учнів чи конкретних тем. Таким чином вдавалося зацікавити практично всіх студентів до виконання таких завдань.

Загалом показниками, що використовувалися для ускладнення завдань, були: загальні відомості з історії країни, мова якої вивчається, загальні відомості про державний і політичний устрій країни, загальні відомості з фізичної географії країни, інформація про великі міста, історичні та культурні центри Великої Британії, видатні діячі, вікові особливості учнів, етап (етапи) уроку, методи та прийоми формування соціокультурної компетентності в учнів.

Критеріями для перевірки даного завдання було:

1. Володіння країнознавчою та лексикознавчою інформацією.
2. Врахування індивідуальних особливостей учнів.
3. Професійні та особистісні якості майбутнього вчителя (за вимоги демонстрації фрагменту уроку чи форми роботи з дітьми).

Як свідчать спостереження за виконанням завдань професійного соціокультурного спрямування, вони виявляються особливо цінними для студентів високого рівня соціокультурної компетентності, оскільки, як правило, вони володіють енциклопедичними знаннями соціокультурного змісту. А виконання пропонованих завдань дозволяє надати цим знанням практичної спрямованості, тобто перевести їх на компетентнісний рівень.

Отже, удосконалення змісту дисципліни «Англійська мова» шляхом уведення тем про національно-культурні особливості та специфіку національної комунікативної поведінки носіїв іноземної мови позитивно впливає на формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Під час вивчення курсу ми використовували інтегровані завдання соціокультурного спрямування з варіативним змістом, що максимально наближені до педагогічних реалій, у процесі виконання яких студенти не лише демонстрували знання культурологічних особливостей країни, що вивчається, а ще й пояснювали доцільність найоптимальнішого варіанту дій. Розв'язання завдань студентами здійснювалося на трьох рівнях: варіативному (вибір правильної відповіді); репродуктивному (знаходження стандартного рішення); творчому (розробка власного проекту).

На заняттях з іноземної мови вивчали теми про англомовні країни, Україну, традиції і звичаї народів, про власну сім'ю, про себе, особливості характеру, охорону навколишнього середовища, екологічні проблеми тощо. В процесі таких занять акцентується увага на толерантному ставленні до навколишньої дійсності, на великодушному і тактовному сприйнятті й розумінні інших людей, їх проблем, недоліків, соціокультурного розвитку тощо.

Вивчення англійської мови є головною передумовою досягнення адекватного взаєморозуміння між співрозмовниками, які належать до різних культур. Англійська мова викладається не тільки як засіб спілкування, здобуття додаткової інформації, а й стає засобом відкриття іншого

культурного світу, досягнення складності та багатогранності рідної мови та національної культури, національної гідності та рівності, засобом громадянської освіти, розвитку особистості, її індивідуальних пізнавальних здібностей, соціальних можливостей, культурних потреб.

Формування у майбутніх вчителів англійської мови соціокультурної компетентності передбачає наявність знань про національно-культурні особливості країни, мова якої вивчається, про норми мовленнєвої та немовленнєвої поведінки її носіїв і вміння будувати свою поведінку відповідно до цих особливостей і норм.

Процес формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів англійської мови доцільно реалізувати під час вивчення більшості навчальних дисциплін, передбачених навчальним планом.

Мовний факультет забезпечує за 4 роки підготовку вчителів іноземної мови. Відомо, що переважно студенти – це молоді люди віком від 18 до 23 років, які мають певний рівень неврівноваженості через хаотичні життєві прагнення, амбітність тощо. Тому з метою ефективного формування соціокультурної компетентності у майбутніх учителів англійської мови важливо, окрім виокремлення соціокультурного компонента зі змісту гуманітарних предметів, використовувати не інформаційні, а проблемно-творчі, інтерактивні методи засвоєння цих знань. Беручи до уваги вищезазначене, можна стверджувати, що викладачу варто підбирати автентичні тексти та завдання на заняття з іноземної мови, уривки з творів літератури тієї країни, мова якої вивчається.

Використання сучасних публіцистичних матеріалів з метою формування у майбутніх учителів англійської мови соціокультурної компетентності зумовлено тим, що зазначені вище засоби являють собою фрагмент національної культури, який містить інформацію про політичні, економічні, соціокультурні процеси сучасного англomовного суспільства та відбиває специфіку світогляду, світосприйняття носіїв мови – представників іншої культури.

Формуючи соціокультурну компетентність у майбутніх вчителів англійської мови, недостатньо виконувати лише тренувальні вправи. Викладач повинен творчо застосовувати мовний матеріал, щоб заняття з англійської мови стало дослідженням, яке дозволяє студентам використовувати знання з різних предметів, а також створити умови для іншомовної комунікації.

Виходячи з вищесказаного, формувати соціокультурну компетентність та навчити творчо користуватися мовою можна тільки в ході активного спілкування (взаємодії) всіх суб'єктів навчального процесу, тому на заняттях повинні переважати способи навчання, спрямовані не тільки на засвоєння системи мови. На зміну їм мають прийти інтерактивні форми навчання, що додають процесу навчання діяльнісного характеру, сприяють розвитку в них волі і розкутості, що є справжнім підґрунтям для розвитку комунікативних компетенцій майбутніх вчителів англійської мови. Саме тому у процесі формування соціокультурної компетентності слід використовувати такі різновиди ігор: ділові, сюжетні, ситуаційно-рольові. Наприклад, ділова гра включає імітаційні завдання, ігрове проєктування, аналіз ситуації. При цьому формується комплекс комунікативних умінь і уміння відчувати партнера зі спілкування, уміння ідентифікувати себе з ним, знаходити способи досягнення позитивного кінцевого результату. Слід надавати перевагу роботі в малих групах, дискусії, мозковому штурму, кейсметоду, презентації, інсценізації тощо. Варто обирати найбільш адекватні завдання, які вимагали б від студентів уміння легко і швидко приймати умови, запропоновані ситуацією, а також використовувати імпровізацію.

Розглянемо викладене вище на прикладі однієї з тем програми вивчення англійської мови що пропонується студентам – майбутнім учителям іноземної мови.

У темі чинної програми, що має назву “*Nationality*” - розвиток навичок письма, замість стандартних завдань (сприймання тексту на слух) ми пропонуємо уривки тексту радіопередачі різним студентам, що зачитують текст від імені ведучого та учасників програми – людей, що проживають у

Великій Британії. Думки людей подані спеціально кардинально різні: одна людина думає, що Британія є багатокультурним місцем, і вважає, що відрізняється від валлійців й шотландців і також відчуває себе європейцем; інша – вважає Британію історичною країною і пишається цим. А також вважає себе на сто відсотків британцем і не відчуває себе європейцем; третій думає, що Велика Британія є мультикультурною країною. Є британці, які толерантно ставляться до людей інших рас, віросповідань, культур, але вони в меншості, і це є проблемою; батьки ще однієї людини народилися в Пакистані, але вона народжена тут і вважає себе англійкою, але також відчуває себе членом пакистанської спільноти; ще один вважає Британію дуже консервативною, відчуває себе шотландським націоналістом і одночасно європейцем.

Потім пропонуємо підтвердити чи спростувати твердження:

Great Britain is made up of four different nations: England, Northern Ireland, Scotland and Wales.

In a poll, British people describe themselves as animal lovers and tolerant but suspicious of foreigners and reserved. Eighty-seven percent of British people thought that the British were class-conscious.

- *The first caller thinks Britain is an innovative place.*
- *She describes herself as English rather than place.*
- *The second caller feels European.*
- *The third caller is of Indian origin.*
- *She thinks Britain is multicultural but there is an intolerant minority.*
- *The last caller thinks Britain is a modern country.*
- *He is a Scottish nationalist and doesn't feel British.*

Таким чином, заохочуючи дискусію як один із інтерактивних методів, вдається не лише актуалізувати країнознавчі, лінгвокраїнознавчі та соціокультурні знання Англії, Шотландії та Уельсу, але й поглибити їх, оскільки спірні запитання спонукали студентів підготувати ґрунтовні доповіді на наступне заняття стосовно особливостей поведінки, ставлення до іноземців, прагнень зберігати та примножувати власну мову та культуру жителів Великої

Британії.

Надалі під час занять це було підґрунтям розгляду актуальної української сучасності – проживання в багатонаціональній країні, кожна з яких має свою мову, історію, культуру, традиції. Таким чином, на прикладі багатьох англomовних цивілізованих країн та їх історій вдалося сформувати у студентів чітке переконання у наявності толерантності до інших народів.

Закріплювали ми це переконання індивідуальним завданням: написати твір-роздум (англійською мовою) з приводу того, що тебе влаштовує і що не влаштовує у своїй країні, місті чи області:

- *What kind of things do you like about living in?*
- *What sort of things do you dislike about living in ...?*
- *Where else would you like to live? Why?*

Під час перевірки творів увага приділялася розвитку у студентів мобільності знань і глибини розуміння країнознавчого, лінгвокраїнознавчого та соціолінгвістичного матеріалу з англійської мови, формуванню умінь усвідомлено оперувати основними поняттями, аналізувати, узагальнювати інформацію соціокультурного змісту, підвищенню гнучкості мислення.

Важливе значення у формуванні соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови має метод аналізу конкретних ситуацій соціокультурного змісту. Методична цінність цього методу полягає в тому, що він передбачає оволодіння професійними знаннями шляхом самостійного розв'язання проблем, які містять дидактично обґрунтовані та відповідно підібрані ситуації, а не пасивним прослуховуванням інформації.

Аналіз конкретної ситуації, в основі якої лежить певна проблема, відрізняється від традиційних методів навчання тим, що практичні навички студенти набувають за допомогою реальних прикладів з життя, з професійної діяльності. На основі цього відбувається дискусія, що сприяє вирішенню суттєвої ситуаційної проблеми.

При цьому на формувальному етапі експерименту ми обов'язково використовували вправи, що сприяють оволодінню рефлексією: осмислення

того, як тебе сприймають іншомовні співрозмовники, формування уявлень про рефлексію інших людей щодо різних комунікативних ситуацій; свідоме контролювання виявів у себе рефлексії; спостереження за виявами рефлексії в інших людей і уявлення про її результати; уявлення себе на місці, наприклад, іноземця, опис його можливих комунікативних проблем тощо.

2.3 Комплексне використання традиційних та інноваційних методів навчання в процесі формування соціокультурної компетенції

Третьою умовою формування соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови вважаємо забезпечення ціннісної орієнтації студентів на соціокультурну діяльність у процесі комплексного використання традиційних та інноваційних методів навчання.

Серед завдань іноземної мови є розвиток у студентів умінь: говоріння, аудіювання, читання, письма. І в процесі формування соціокультурної компетентності на заняттях з іноземної мови важливо усе це забезпечити. Для цього доцільним вважаємо комплексне використання традиційних та інноваційних методів навчання.

Методом навчання у педагогічній практиці вищого навчального закладу називають упорядкований спосіб діяльності з досягнення навчально-виховних цілей. Відомо чимало класифікацій дидактичних методів (методів навчання) за різними ознаками: за дидактичними завданнями (Б. Єсіпов, М. Данилов), за характером пізнавальної діяльності (І. Лернер, М. Скаткін), за джерелом знань тощо.

Аналіз наукової літератури з проблеми вибору та оптимального поєднання дидактичних методів, що використовуються у вищих педагогічних навчальних закладах, дозволяє стверджувати, що провідною метою фактично всіх методів є освітня; а виховна та розвиваюча якщо і презентуються, то

декларативно, теоретично [Підвищення ефективності 2005, с. 14]. Ця теза підтверджується багаторічним досвідом, спостереженнями за процесом підготовки майбутніх учителів іноземної мови та бесідами з викладачами та студентами.

З метою формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови ми використовували такі інноваційні методи, як: «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Карусель», «Акваріум», метод проєктів, робота в малих групах, кейс технології тощо.

Один з методів, що ми використовували з метою формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови, був «Мозковий штурм», його було поділено на кілька етапів: генерація студентами власних ідей, відбір кращої ідеї та її аналіз. Під час першого етапу «Мозкового штурму» майбутні учителі висловлювали власні пропозиції щодо тієї чи іншої проблеми, наприклад, ефективності спілкування учителя іноземної мови з новим учнем у класі, який є представником іншої культури та національності [Педагогіка вищої школи 2009, с. 89]. Студенти фіксували на дошці всі висунуті ідеї щодо того, як саме забезпечити ефективне спілкування учителя з учнем. На наступному етапі разом відбирали кращі ідеї, запропоновані студентами. Для аналізу представлених ідей студенти аргументовано висловлювали підтримку або незгоду з тим чи іншим підходом до розв'язання запропонованої проблеми. Викладач намагався забезпечити належну моральну атмосферу і психологічну підтримку студентів, увагу до кожної пропозиції, спрямування обговорення на змістовність аргументацій. Студентам цей метод виявився цікавим і продуктивним, оскільки вони набували практичних умінь розв'язання складних соціокультурних ситуацій.

На наше глибоке переконання, методичне забезпечення процесу формування соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови, сприяючи при цьому розвитку мовленнєвої та комунікативної компетенцій, має здійснюватися з урахуванням діалогічного підходу.

Найефективніше зазначеної мети вдається досягти шляхом

використання інтерактивних методів навчання, які передбачають поєднання самостійної діяльності та групової взаємодії.

Під час використання інтерактивних методів майбутні вчителі іноземної мови відчували себе суб'єктами навчання, що забезпечувало їм високий рівень пізнавальної мотивації до навчання загалом і до формування власної соціокультурної компетентності зокрема.

Ми переконані в тому, що процес формування соціокультурної компетентності – це нескінченний процес, тому не слід забувати про величезні можливості і позааудиторної роботи з англійської мови. Нами були використані конкурси, вікторини, виставки творчих робіт, «круглі столи» тощо, що сприяло формуванню у студентів толерантного і зацікавленого ставлення до англомовних країн, їхньої культури і народу.

Комбінований стиль викладання є виграшним рішенням у порівнянні із традиційною системою. *Blended learning*, або змішане навчання – технологія поєднання традиційних методів навчання (практичних занять, уроків, лекцій) та онлайн-навчання за підтримки інноваційних систем, цільовою особливістю якого є якісне та продуктивне використання часу заняття. Звільнення від паперової роботи уже є впливовим фактором на зацікавленість цільової аудиторії та розвиток новітніх стратегій [Шапран 2013, с. 205].

У фаховій підготовці майбутніх учителів іноземної мови ми активно використовували можливості інформаційного освітнього середовища.

Погоджуємося з академіком Р. Гуревичем, який визначає інформаційне освітнє середовище як педагогічну систему, що об'єднує в собі інформаційні освітні ресурси, комп'ютерні засоби навчання, засоби управління навчальним процесом, педагогічні прийоми, методи та технології, спрямовані на формування інтелектуально розвиненої соціально-значущої творчої особистості, що володіє необхідним рівнем професійних знань, умінь і навичок [Освітнє середовище 2011, с. 224]. Вважаємо таке середовище важливим засобом розвитку соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Ефективним методом формування соціокультурної компетентності майбутніх фахівців виявився метод проєктів. Ми пропонували студентам самостійну підготовку й реалізацію проєктів соціокультурного спрямування. Теми проєктів студенти обирали самостійно. Для виконання проєктів їм доводилося інколи поєднувати знання, уміння з різних галузей науки і мистецтва. Розв'язання тієї чи іншої проблеми завершувалося обов'язковою презентацією чи представленням отриманих результатів, це спонукало майбутніх учителів іноземної мови до використання дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за своєю суттю.

Безумовно, у процесі підготовки та презентації виконаних проєктів студенти використовували інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ).

У формуванні соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови ІКТ на усіх ланках педагогічного експерименту були незамінним джерелом інформації; каналом спілкування, що дозволяє студентам здійснювати обмін інформацією (e-mail, форуми, чати тощо); засобом творчості (текстові редактори, вебсторінки, мультимедійні презентації), який вони використовували, зокрема, коли готували власні проєкти; інструментом оброблення інформації та інтерактивним навчальним ресурсом.

Розглянемо приклад проєкту, метою якого є розроблення навчально-методичних матеріалів до вивчення теми "*The National Gallery*". Серед основних матеріалів, розроблених студентами, варто відзначити план проєкту та план реалізації проєкту.

План проєкту містить детальну інформацію про планування діяльності, компетентності, для формування яких він призначений, галузі знань та навчальні предмети, знання з яких використовуються під час планування, підготовки, реалізації проєкту. План реалізації проєкту містить детальну інформацію про роботу викладача та учнів під час проєкту.

Реалізація такого проєкту дасть змогу:

- ґрунтовно проаналізувати навчальну інформацію, творчо підійти до

засвоєння навчального матеріалу;

- навчитися слухати співрозмовника, поважати альтернативну думку;
- моделювати і розв'язувати пізнавальні завдання;
- навчитися будувати конструктивні відносини, визначати своє місце у суспільстві, уникати конфліктів, розв'язувати їх;
- розвивати навички проєктної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт.

У рамках навчального проєкту студенти розробляли мультимедійні презентації для подання та візуалізації навчального матеріалу, такі дидактичні засоби дозволяють занурити студента в середовище навчання, максимально впливати на усі можливі органи чуття для ефективного запам'ятовування матеріалу. Наведена для прикладу презентація містить історичні відомості про структуру та запуск Національної галереї. На слайдах наведені мистецькі твори, експозиції, зали галереї. Кожен слайд презентації супроводжує аудіозапис з описом твору чи експозиції, який студенти можуть прослухати на іноземній мові. Такі презентації дають змогу краще запам'ятовувати навчальний матеріал, ознайомитися з мистецтвом, культурними традиціями іншої країни, її населення тощо.

Звісно, у формуванні соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови ми активно використовували можливості ІКТ, оскільки вони розширюють можливості педагога у формуванні досліджуваної якості.

Інтеграція звуку, зображення і тексту створює нове навчальне середовище, значно багатше за своїм потенціалом. Інтерактивні можливості використання комп'ютерних програм дозволяють налагодити і розвивати надійний зворотний зв'язок, забезпечити діалог і постійну підтримку, що неможливо в більшості традиційних систем. Швидке об'єктивне опитування, добір навчальних програм для кожного студента індивідуально стимулює їхню роботу, забезпечує диференційований підхід до їхніх навчальних можливостей.

Але це не означає повної відмови від традиційних, перевірених часом методів професійної підготовки. Практика свідчить, що використання комп'ютерної техніки в освітньому процесі сприяє урізноманітненню форм навчальних занять і може призвести до виникнення таких форм, де головна роль буде відведена студентам [Коломієць 2007, с. 238].

Наприклад, для вивчення модальних дієслів студенти розробили інтерактивний плакат - презентацію з нелінійним відтворенням, у якій використані тригери - керуючі елементи, що дають змогу користувачеві самостійно керувати ходом презентації.

Для закріплення вивченого матеріалу студенти розробили інтерактивні вправи з використанням платформи LearningApps. Це невеликі інтерактивні завдання.

У процесі формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови значну роль відіграє інтернет комунікація, спілкування за допомогою глобальної комп'ютерної мережі інтернет [Гудзик 2005, с. 35]. Ми активно використовували один із популярних засобів інтернет комунікації, блог (мережевий журнал). У цьому веб просторі розміщували записи (статті, повідомлення, відео сюжети соціокультурного спрямування), регулярно їх оновлювали та поповнювали. Студенти з великим інтересом відвідували цей блог, адже загальновідомо, що інтерактивні технології ґрунтуються на спілкуванні, а блоги є одним із сучасних засобів комунікації, застосування яких доцільно й під час навчання загалом, і під час формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови зокрема.

Також предметом уваги і використання були інтерактивні методи навчання. Варто зазначити, що термін «інтерактивний» походить з англійської мови і означає «той, що взаємодіє». Існують різні підходи до визначення інтерактивного навчання. Одні вчені визначають його як діалогове навчання: «Інтерактивний – означає здатність взаємодіяти чи знаходитись у режимі бесіди, діалогу з чим-небудь (наприклад, комп'ютером) або ким-небудь (людиною). Отже, інтерактивне навчання – це, перш за все, діалогове

навчання, в ході якого здійснюється взаємодія суб'єктів педагогічної взаємодії» [Комар 2011, с. 123].

Використовуючи сучасні технологічні і технічні досягнення у галузі освіти, пропонуємо використовувати інтерактивні технології з використанням комп'ютерно-орієнтованих засобів. Кожного року активно розробляються навчальні комп'ютерні програми, доступні для використання просто з планшета чи смартфона за умов наявності Інтернету. Проаналізуємо деякі з них.

Одним із прикладів є безкоштовний онлайн-сервіс Kahoot, створений у Норвегії у 2013 році. З його допомогою можна організувати тестування, опитування, дискусію, турнір або змагання між командами, отримати зворотний зв'язок і провести формувальне оцінювання, використовуючи будь-який гаджет, приєднаний до мережі Інтернет.

Сервіс пропонує чотири форми гри:

- *Quiz* (вікторина) – змагання, в якому учасникам пропонуються запитання з варіантами відповідей, серед яких одне чи декілька правильних;
- *Jumble* (переміщення) – змагання, в якому учасники повинні розставити фрагменти відповіді у потрібній послідовності;
- *Discussion* (обговорення) – дозволяє поставити одне запитання на обговорення;
- *Survey* (опитування) – проведення опитування аудиторії з метою подальшого опрацювання отриманих результатів.

До змісту запитання можна додати графічне зображення або відео. Для створення ефекту змагання до запитань встановлюється таймер. Посилання на гру можна створити на сайті, у блозі чи іншій онлайн-платформі або поштою надіслати повідомлення. Таким чином можна провести моніторинг знань і визначити стратегію подальшого навчання.

Kahoot сприяє соціалізації навчання, адже під час використання платформи студенти зазвичай збираються навколо спільного екрана, інтерактивної дошки або проектора, інколи можуть працювати в командах.

Також використання *Kahoot* – один із способів підвищення активності студентів на заняттях, поживлення їх шляхом створення атмосфери змагання.

Дослідження показали, що 70 % студентів вважають платформу корисною та дієвою для перевірки знань, в той час, як на думку 10-20% опитаних виконання тестів у *Kahoot* забирає занадто багато часу. Проте, до однозначних переваг сервісу можна віднести простоту використання, оригінальність оцінювання, можливість виконання завдань студентами як в аудиторний, так і позааудиторний час і, звичайно, зміну виду діяльності під час заняття, що поживляє та активізує увагу студентів.

Серед таких, що дозволяють в інтерактивному режимі формувати компетентності в галузі іноземної мови, варто зазначити інтерактивні вправи LearningApps. Це онлайн-сервіс, який дозволяє створювати інтерактивні вправи. Він є конструктором для розроблення різноманітних завдань з різних предметних галузей для використання і на уроках, і позаурочний час, і для малечі, і для старшокласників, і для студентів закладів вищої освіти.

Конструктор Learningapps призначений для розроблення, зберігання інтерактивних завдань з різних предметних дисциплін, за допомогою яких студенти можуть перевірити і закріпити свої знання в ігровій формі, що сприяє формуванню їх пізнавального інтересу. Створюючи власну вправу, треба заповнити форму шаблону. У вправу можна додавати текст, зображення, звук та відео. Після створення власного завдання з'являється можливість опублікувати його, скачати або поділитися з іншими. Кожен вчитель чи викладач у власному акаунті може створити набір класів чи груп, ввести дані та створити профіль для кожного студента і, відповідно, задати пароль для входу. Для обраного класу чи групи можна додати вправу чи колекцію з вправ.

Величезний вибір шаблонів вправ, що пропонує сервіс LearningApps, дає можливість створювати найрізноманітніші інтерактивні завдання. У контексті викладання іноземних мов особливо ефективно студенти розвивають лексичні та граматичні навички, виконуючи створені в Learning Apps вправи. Яскраве унаочнення та виконання завдань у формі гри стимулюють розвиток інтересу

до виучуваної теми, таким чином сприяючи кращому запам'ятовуванню граматичних конструкцій чи лексичних одиниць. Це навчальне середовище можна застосовувати при організації самостійної, індивідуальної діяльності та у спільній проектно-дослідницькій діяльності. Окрім виконання готових вправ, студенти можуть створювати їх самостійно, проявляючи при цьому творчий підхід та власні знання. Використання таких завдань можна організовувати на заняттях узагальнення та систематизації знань.

Оволодіння лексичною компетенцією є чи не найважливішою метою у вивченні іноземних мов, досягти яку допоможе онлайн-інструмент навчання під назвою *Quizlet*. Це безкоштовний онлайн-сервіс для створення та застосування флеш-карток та навчальних ігор у різних категоріях. Використання флеш-карток у процесі вивчення лексики не нова ідея, але цей засіб є одним з найефективнішим під час вивчення нових слів та довготривалого їх запам'ятовування.

Флеш-картки дають змогу запам'ятовувати слова візуально, а також на слух, а портал *Quizlet* надає їм сучасний сенс. Запропоновані програмою режими сервісу дозволяють вивчати лексичні одиниці різними способами:

- режим *Speller*: введіть те, що чуєте;
- режим *Learn* (у двох варіантах: вписати переклад слова і прослухати значення і записати);
- режим *Test* (4 типи запитань);
- гра *Scatter* (перетягувати терміни до їх значення, щоб вони зникли);
- режим *Cards* – режим перегляду карток (можна переглядати або обидві сторони картки відразу, або одну з них; є функція прослуховування слова);
- режим *Race* – гра «Космічні перегони» (поки картка «пролітає» екраном, потрібно встигнути ввести слово у відповідне текстове поле).

Ще один портал, що може використовуватися через будь-який гаджет, *Lyricstraining* дозволяє вивчати іноземну мову через пісні. Музику можна сортувати за жанрами (поп, джаз, рок, фанк, блюз, фолк тощо). Тут

представлені тисячі пісень англійською мовою, хоча доступні також деякі мелодії на французькій, іспанській, німецькій, італійській та португальській мовах. Варто просто обрати улюблену пісню та виконавця і натиснути на *Play*.

У вкладці, що з'явиться, обираємо відповідний рівень *Beginner*, *Intermediate*, *Advanced* чи *Expert*. Далі слухаємо музику та виконуємо вправу: заповнюємо пропущені слова в субтитрах. Чим вищий рівень, тим більше слів пропущено. Дається деякий час на опрацювання кожної пісні. З кожним тренуванням сприйняття мовлення на слух буде покращуватися. *Lyricstraining* перш за все удосконалює вміння в аудіюванні та читанні. Ба більше, відбувається розвиток слуховимовних навичок, навіть якщо просто поспівати в режимі караоке. Усі ті, хто виконує запропоновані сайтом вправи, з легкістю розширюють свій словниковий запас. Пропущені в субтитрах слова потрібно також правильно вписати, таким чином повторюємо правила орфографії. *Lyricstraining* стане чудовим доповненням до основного курсу з метою урізноманітнення традиційних методів вивчення іноземної мови.

Ми схилиємося до визначення О. Пометун та Л. Пироженко, згідно з яким сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове навчання у співпраці) [Пометун 2002, с. 7].

Варто зазначити переваги використання інтерактивних методів навчання у порівнянні з традиційними під час формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Передусім, використання інтерактивних методів навчання спонукає до того, щоб студенти відчували себе суб'єктами формування соціокультурної компетентності, були активними учасниками цього процесу. І, власне, ця суб'єктна позиція сприяє розвиткові пізнавальної мотивації щодо соціокультурної компетентності, що сприяє ефективному засвоєнню студентами знань соціокультурного спрямування і результативності формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в цілому.

На сьогодні різні сайти, соціальні мережі, портали та ін. стали чудовим джерелом інформації, середовищем для навчання і спілкування, площадками для обміну досвідом тощо. Для вчителя іноземної мови вони дають змогу вийти за шкільні рамки спілкування і приєднатись до різних всеукраїнських і міжнародних проєктів. Надаємо перелік сайтів, на які ми пропонуємо звернути увагу вчителям англійської мови:

- <https://tagul.com> – сервіс для створення хмар слів;
- <https://app.wizer.me> – сервіс для створення власних інтерактивних робочих зошитів з іноземної мови;
- <http://generation.global> – платформа, яка дає можливість підготувати та проводити онлайн-конференції та телемости з учнями різних країн світу;
- <http://etwinning.com.ua> – платформа для створення спільних проєктів з навчальними закладами будь-якої країни;
- <https://smartypins.withgoogle.com> – онлайн-вікторина від компанії Google;
- <http://www.englishgrammar.at> – онлайн-вправи з граматики англійської мови;
- <http://www.teachingenglish.org.uk> – онлайн-ресурс для вивчення іноземної мови.

Канали відеосервісу YouTube:

- <https://www.youtube.com/user/EnglischerESL>;
- <https://www.youtube.com/channel/UCz9KyOw0HM9hmewatG81YjQ>;
- <https://www.youtube.com/channel/UCAmWPxCtOaY06jYoNJRdkQ>;
- https://www.youtube.com/channel/UCE0Nc_YEB74w0TLVPDNUkEA.

Порівняємо дані стосовно переваг і недоліків традиційних та інноваційних методів навчання під час формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Так, якщо за використання традиційних методів навчання мета, що полягає у формуванні соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови, формулюється викладачем, то за інноваційних методів навчання вона формулюється у

взаємодії зі студентом.

Якщо за традиційних методів навчання мотивацію щодо соціокультурної компетентності доводиться розвивати переважно через використання додаткових стимулів, то за інноваційних методів навчання у студентів з'являються внутрішні пізнавальні мотиви.

За традиційних методів навчання студенти є більш пасивними; викладач повністю визначає хід процесу; він є транслятором інформації; результат оцінюється переважно через рівень знань з іноземної мови. За інноваційних методів навчання студенти є активними; викладач не претендує на «істину в останній інстанції», натомість організовує і заохочує отримання студентами інформації з різних джерел; у студентів виробляється здатність творчого застосування знань соціокультурного спрямування, отримані за час навчання у практичній діяльності.

Для оптимального поєднання традиційних з інноваційними методами навчання з метою формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови вважаємо необхідним добирати інноваційні технології відповідно індивідуальних особливостей студентів та рівня сформованості їх соціокультурної компетентності чи якогось із її компонентів; чітко формулювати мету, що може бути досягнута лише використанням такого методу.

РОЗДІЛ 3

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА АНАЛІЗ ЙОГО РЕЗУЛЬТАТІВ

3.1 Критерії, показники та рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови

Для проведення діагностування рівня сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови необхідно, з урахуванням визначеної нами структури, визначити критерії, показники та рівні соціокультурної компетентності майбутніх учителів.

Умовно визначені критерії слугують зразком для порівняння з реальними явищами навчального процесу.

Так, визначити рівень сформованості мотиваційно-ціннісного компонента соціокультурної компетентності дає змогу аксіологічний критерій, інформаційно-когнітивного компонента – лінгвокультурологічний критерій, діяльнісно-поведінкового – практично-комунікативний критерій.

Критеріями сформованості соціокультурної компетентності, які характеризуються певними показниками, ми визначаємо такі: наявність інтересу до різних культур; задоволеність у професійній діяльності в умовах міжкультурної комунікації; існування у майбутнього фахівця установок на подальше вдосконалення соціокультурної компетентності (мотиваційний критерій); усвідомлення важливості міжкультурної комунікації; ціннісне ставлення до різноманітності культур (ціннісний критерій); здатність орієнтуватися в потоці інформації, знаходити, відбирати необхідний матеріал для розв'язання практичних завдань; уміння інтерпретувати факти іншої культури (когнітивний критерій); практичне та оперативне застосування знань у процесі вирішення конкретних професійних завдань (діяльнісний критерій);

сформованість умінь визначати ціль спілкування, оцінювати його результати (рефлексивний критерій); здатність підтримувати контакт із співрозмовниками, уникати комунікативних невдач; здатність до спілкування з іншими комунікантами (критерій комунікабельності).

Розроблені нами критерії та показники дали змогу визначити чотири умовних рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у процесі професійної підготовки: високий, достатній, базовий та початковий рівні.

Таблиця 3.1

Показники та рівні мотиваційно-ціннісного компонента соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови

Рівні	Міра вияву
Високий	Студент демонструє вміння і навички виділяти зі змісту навчального предмета «Іноземна мова» соціокультурний компонент і здатність до організації процесу соціокультурної освіти та виховання як під час уроків, так і в процесі позаурочної та позашкільної діяльності; здатність до самоосвітньої соціокультурної діяльності
Достатній	Незважаючи на наявність у студента вмінь виділяти соціокультурний компонент зі змісту іноземної мови, спостерігається відсутність творчого підходу до практичної організації соціокультурної освіти і виховання
Базовий	Дидактична компетенція та рівень розвитку педагогічних якостей і здібностей недостатні для постійного ефективного розв'язання завдань соціокультурної освіти і виховання, потребують практичного вдосконалення вміння і навички
Початковий	Знання, вміння, навички та педагогічні здібності розвинені недостатньо для вирішення основних завдань соціокультурної діяльності

Високий рівень відзначається якісною сформованістю всіх структурних компонентів соціокультурної компетентності: глибокою обізнаністю з національно-культурними особливостями та специфікою комунікативної поведінки носіїв української та англійської мов, готовністю творчо використовувати ці знання у педагогічній діяльності, стійкою самоактуалізацією до соціокультурної самоосвіти та саморозвитку, розвинутою активною громадянською позицією та вміннями будувати стосунки з представниками іншомовної культури на основі принципів толерантності й гуманності тощо.

Достатній рівень – характеризується сформованістю всіх елементів соціокультурної компетентності і проявом потреби до їхнього подальшого вдосконалення, дієвою громадянською позицією. Наявна стійка позитивна мотивація до реалізації завдань соціокультурної освіти і виховання; знання, вміння, навички, якості та здібності розвинені достатньо, відповідно до вимог державних стандартів, забезпечують готовність до соціокультурної та професійної діяльності. Недостатньо повно сформовано компетенції, що забезпечують методологічне усвідомлення сутності соціокультурної діяльності, здатність до її самоаналізу та саморефлексії, не завжди спостерігається творчий підхід до практичної організації соціокультурної освіти і виховання.

Базовий рівень характеризується недостатньою сформованістю окремих компонентів соціокультурної компетентності, відсутністю стійкої потреби їх вдосконалювати. Обізнаність з національно-культурними особливостями та специфікою комунікативної поведінки носіїв української та англійської мов або недостатня, або ж носить формальний характер, відсутня готовність використовувати ці знання у майбутній педагогічній діяльності, мотивація до якої є нестійкою.

Початковий рівень характеризується епізодичними проявами всіх компонентів соціокультурної компетентності, відсутністю цілісного уявлення про завдання і зміст соціокультурної діяльності, освіти і виховання. Знання,

вміння, навички та педагогічні здібності розвинені недостатньо для вирішення основних завдань професійної діяльності. Присутні труднощі (наявність комунікативних бар'єрів) у міжкультурному спілкуванні, наявна безініціативність у встановленні міжособистісних контактів з комунікативними партнерами. Відсутня стійка мотивація до майбутньої педагогічної діяльності й до розвитку власної соціокультурної компетентності.

Для проведення констатувального етапу педагогічного експерименту, спрямованого на з'ясування вихідного рівня соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в процесі професійної підготовки доцільно застосовувати такі діагностичні методи та прийоми: аналіз методичного забезпечення професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови в соціокультурній сфері (навчальні плани та програми, навчально-методичні матеріали, посібники тощо); спостереження за навчальною, самостійною роботою студентів як у процесі аудиторної, так і позааудиторної роботи під час навчання у виші; анкетування; тестування; бесіди зі студентами та викладачами; аналіз усного та писемного контролю; метод експертного оцінювання. Для опрацювання результатів використовували методи математичної статистики.

Метою експериментального дослідження є виявлення можливості підвищення рівня соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови на основі комплексного застосування традиційних методів та запропонованих педагогічних умов: використання під час вивчення іноземної мови інтегрованих завдань соціокультурного спрямування з варіативним змістом; удосконалення змісту дисципліни «Іноземна мова» шляхом уведення тем про національно-культурні особливості та специфіку національної комунікативної поведінки носіїв іноземної мови; забезпечення ціннісної орієнтації студентів на соціокультурну діяльність у процесі комплексного використання традиційних та інноваційних методів навчання.

Дослідження проводилось на базі Запорізького національного

університету під час педагогічної практики у 2021 році. Дослідження містило такі послідовні етапи: констатувальний, формувальний та контрольний.

3.2 Діагностика стану сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови

На констатувальному етапі дослідження здійснювалася розробка методик дослідження, визначення початкового рівня соціокультурної компетентності студентів другого та третього курсів, підбір контрольної та експериментальної груп студентів.

До складу експериментальної групи, що нараховувала 19 особу, увійшли студенти 2 курсу спеціальності «Середня освіта (Мова та література (англійська))». До контрольної групи, кількістю 10 осіб, увійшли студенти 3 курсу тієї ж спеціальності

Контрольні та експериментальні групи підбиралися таким чином, кількість студентів початкового, базового, достатнього та високого рівнів соціокультурної компетентності була приблизно однаковою.

Відповідно до визначених критеріїв і показників було підібрано комплекс методик діагностування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови: спостереження, анкетування, метод експертних оцінок.

Для визначення рівня загальних знань про компетентність та соціокультурну компетентність було використано анкетування студентів другого курсу.

Як засвідчив аналіз відповідей студентів, поняття «компетентність» чи «компетентна людина» вони розуміють як: навички, якими володіє особистість – 13 % респондентів, освічена людина – 24,1 %, людина, яка має знання і досвід – 41,4 % опитаних, знання та вміння – 21,5 %. Соціокультурну

компетентність переважна більшість студентів другого курсу (майже 82 %) ототожнює зі знаннями з культурології; 16,4 % опитаних студентів ототожнюють досліджуване поняття з ерудованістю вчителя іноземної мови в своєму предметі та інших суміжних предметах, а 1,6 % опитаних – з креативністю.

На запитання про важливість формування соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови 56 % студентів відповіли, що це є важливим, а 31 % – вкрай важливим; не змогли визначитися 11 % студентів.

Відповідаючи на запитання анкети про предмети, які, на їхню думку, мають найбільший потенціал у формуванні соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови, більшість опитаних – 73 % назвали іноземну мову.

Цікавими виявилися відповіді студентів на п'яте запитання анкети про шляхи підвищення ефективності формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Частина опитаних (38 %) вважає, що все залежить від викладачів, оскільки саме вони можуть цікаво, доступно подавати навчальний матеріал, організовувати спілкування студентів з носіями мови тощо; а частина (51 %) опитаних вважає, що їм самим варто проявляти активність і бути цілеспрямованим, більше часу приділяти фаховим предметам тощо.

Аналіз відповідей на проведене анкетування і узагальнення одержаної інформації засвідчили такі рівні соціокультурної компетентності студентів:

- високий рівень виявили 23 студенти (6,6 % респондентів);
- достатній рівень – 46 студентів (13,1 % респондентів);
- базовий рівень – 156 студентів (44,6 % респондентів);
- початковий рівень – 125 студентів (35,7 % респондентів).

Для отримання результатів початкового діагностування необхідно було виявити рівень сформованості соціокультурної компетентності студентів. У таблиці 3.2 подано рівні сформованості соціокультурної компетентності

майбутніх учителів іноземної мови на початку експерименту.

Таблиця 3.2

*Рівні сформованості соціокультурної компетентності
майбутніх учителів іноземної мови на початку експерименту*

Групи	Рівні соціокультурної компетентності							
	Високий		Достатній		Базовий		Початковий	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Контрольна	1	4,5	4	11,7	7	44,1	5	39,7
Експериментальна	2	5,3	3	9,9	7	47,4	4	37,4

Якісний аналіз отриманих даних засвідчив, що значна частина опитаних мають низький рівень мотивації в оволодінні та майбутньому використанні в педагогічній практиці соціокультурних знань; вони не бачать поки що потреби у таких знаннях, не розуміють їхньої значущості для майбутньої професійної діяльності. Тому, звісно, вказані студенти не відчують потреби у формуванні соціокультурної компетентності; вони ніколи не замислювалися над цією проблемою і не ставили собі такого завдання. Варто зазначити інколи не зовсім толерантне ставлення студентів до представників різних етнічних груп, носіїв різних мов і культур. Це ми помітили, спостерігаючи за майбутніми вчителями як під час спеціально створених педагогічних ситуацій, так і під час бесід, екскурсій, «круглих столів», на яких вони мали змогу відверто висловлюватися з тих чи інших питань, не хвилюючись про те, що їх неправильно зрозуміють.

Варто зазначити, що ми завжди під час експерименту намагалися створити атмосферу довіри, підтримки, розуміння. Варто також відзначити невміння та відсутність навичок у студентів використовувати соціокультурні знання у конкретних соціально-мовленнєвих ситуаціях. Ці ситуації, як вже зазначалося вище, або спеціально створювали, або брали з життя (фрагменти кінофільмів тощо). Спостереження за студентами під час педагогічної практики засвідчили загалом відсутність навичок організації соціокультурної

діяльності зі школярами, що свідчить про необхідність організації цілеспрямованої роботи у цьому напрямі. Студенти також мають недостатній досвід спілкування у полікультурному середовищі й нездатні до рефлексії (без сторонньої допомоги) щодо результатів власної соціокультурної діяльності.

Способами підвищення ефективності формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови викладачі бачать: залучення іноземних вчителів з англомовних країн для проведення тренінгів та семінарів для студентів; забезпечення сучасною літературою, відео- та аудіозаписами; проведення занять зі збільшеною соціокультурною забарвленістю; сприяння розвитку громадянської компетентності під час дебатів; перегляд традиційних ролей викладача та студентів під час навчального процесу, залучення студентів до співпраці; використання соціокультурних компонентів як обов'язкового фактора під час проведення занять; запровадження спецкурсу з формування соціокультурної компетентності; переорієнтація викладання іноземної мови з інформативного на проблемно-орієнтоване; наявність технології формування соціокультурної компетентності.

Отже, проведене дослідження (констатувальний етап експерименту) засвідчило недостатній рівень соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови і підтвердило необхідність розроблення і впровадження у навчальний процес педагогічних умов та структурно-функціональної моделі формування соціокультурної компетентності студентів, що забезпечать високий рівень професійної компетентності та конкурентоспроможність у майбутній педагогічній діяльності.

Мета проведеного формувального етапу експерименту полягала в реалізації педагогічних умов формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови та апробації розробленої структурно-функціональної моделі. Апробація методики реалізації педагогічних умов, яка здійснена на цьому етапі, повинна забезпечити створення сприятливого освітнього середовища для ефективної реалізації представленої структурно-

функціональної моделі в процесі аудиторної та позааудиторної роботи зі студентами.

Завданням формувального експерименту як важливого етапу нашого дослідження була перевірка ефективності прогнозованої моделі, згідно з якою напрями вдосконалення навчального процесу з іноземної мови визначено так:

- системна і послідовна реалізація у навчальному процесі міжпредметних зв'язків іноземної мови щодо країнознавчої інформації;
- доповнення текстів чинних підручників з іноземної мови текстами з достатнім соціокультурним потенціалом і організація комплексної роботи з ними на занятті з метою поглиблення соціокультурних знань майбутніх учителів іноземної мови;
- проблемно-тематична організація предметного змісту спілкування як на заняттях з іноземної мови, так і в позааудиторній діяльності як моделі реальної комунікації з носіями мови, що вивчається;
- збагачення інтерактивних форм роботи на занятті, наближення їх до реального спілкування;
- послідовне введення до мовлення студентів різноманітних формул мовленнєвого етикету, ситуаційних кліше, притаманних носіям мови, що вивчається.

Експериментальна перевірка здійснювалась на заняттях англійської мови та під час позааудиторної роботи в 2021-2022 навчальному році.

Формувальний експеримент проводився зі студентами 3 курсу в кількості 19 осіб. Навчання зі студентами контрольних груп (10 осіб) здійснювалось за чинними підручниками, посібниками та програмами, кількість занять для обох груп була однаковою. Однаковим був і обсяг навчального матеріалу.

Студенти експериментальної групи працювали над такими темами: «Сутність поняття «соціокультурна компетентність»»; «Чинники, що сприяють розвитку соціокультурної компетентності особистості»; «Професійно-ціннісні орієнтації майбутніх учителів іноземної мови щодо

соціокультурної компетентності»; «Структурні компоненти та критерії соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови»; «Методи діагностування (та самодіагностування) соціокультурної компетентності»; «Психолого-педагогічний тренінг сприяння розвитку соціокультурної компетентності особистості»; «Форми, методи, прийоми розвитку соціокультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови».

Мовленнєвий етикет, який ми вивчаємо зі студентами на заняттях з іноземної мови, являє собою соціально зорієнтований аспект спілкування з урахуванням національно-культурної специфіки. З лінгвістичного погляду формули мовленнєвого етикету за своєю структурою можуть бути: словами, словосполученнями, реченнями.

Визначальною рисою, що характеризує формули мовленнєвого етикету, є ввічливість, інакше мовленнєвий етикет є системою стійких висловів, які реалізуються функцією ввічливості під час прощання, вибачення, прохання та ін. Але ввічливість виступає лише однією з ознак формул мовленнєвого етикету. В них знаходять своє відображення також й інші сторони людського спілкування: наміри, ілюкції, які є нейтральними, але виражають більш різноманітні стосунки між співрозмовниками, ніж формули ввічливості.

Ще однією функцією формул мовленнєвого етикету є комунікативні стереотипи, без яких неможливий повноцінний ілюктивний акт, — це такі утворення, які використовуються лише у мовленнєвих актах для вираження комунікативних намірів співрозмовників. Їх можна назвати ситуаційними кліше.

Тому ми, ознайомлюючи студентів з видами мовленнєвого етикету англійських країн, переважно Англії та Сполучених Штатів Америки, організуємо роботу в групах над порівнянням мовленнєвого етикету українців та в подальшому спонукаємо студентів до їх використання під час навчальних занять.

Раціональний відбір способів і засобів роботи, що забезпечували б

досягнення кожним студентом, окрім високого рівня соціокультурної компетентності якісного рівня розвитку комунікативних умінь, є вкрай важливим. Тому органічно поєднуватися з інтерактивними методами мають інтегровані завдання професійного спрямування з варіативним змістом.

Під час експерименту студентам експериментальної групи ми пропонували інтегровані завдання професійного соціокультурного спрямування, що включають знання не лише із суміжних з «Іноземною мовою» дисциплін, а й з педагогіки. Завдання формулюються таким чином, щоб вони були орієнтованими на наявний у студента рівень соціокультурної компетентності і спрямованими на його зону найближчого розвитку. Скажімо, для студентів з низьким рівнем соціокультурної компетентності ми пропонували завдання, що передбачало наявність знань з однієї галузі і орієнтованим на певну вікову категорію учнів. Скажімо: «Змодельовати та продемонструвати фрагмент уроку іноземної мови, що передбачає перевірку знань учнів 6 класу про географічне положення Великої Британії».

Для студентів кожного наступного рівня завдання ускладнювалося на один крок. Варіативність змісту пропонованих завдань професійного соціокультурного спрямування визначалася індивідуальними особливостями кожного студента і враховувалися побажання самого студента, скажімо, стосовно вікових особливостей учнів чи конкретних тем. Таким чином вдавалося зацікавити практично всіх студентів до виконання таких завдань. У ході проведення формувального етапу педагогічного експерименту було виявлено лише 2,3 % студентів, які формально ставилися до виконання завдань.

Загалом показниками, що використовувалися для ускладнення завдань, були: загальні відомості з історії країни, мова якої вивчається, загальні відомості про державний і політичний устрій країни, загальні відомості з фізичної географії країни, інформація про великі міста, історичні та культурні центри Великої Британії, видатні діячі, вікові особливості учнів, етап (етапи) уроку, методи та прийоми формування соціокультурної компетентності в

учнів.

Критеріями для перевірки даного завдання було:

1. Володіння країнознавчою та лексикознавчою інформацією.
2. Врахування індивідуальних особливостей учнів.
3. Професійні та особистісні якості майбутнього вчителя (за вимоги демонстрації фрагменту уроку чи форми роботи з дітьми).

Як свідчать спостереження за виконанням завдань професійного соціокультурного спрямування, вони виявляються особливо цінними для студентів високого рівня соціокультурної компетентності, оскільки, як правило, вони володіють енциклопедичними знаннями соціокультурного змісту. А виконання пропонованих завдань дозволяє надати цим знанням практичної спрямованості, тобто перевести їх на компетентнісний рівень.

У ході формувального експерименту доведено, що пропоновані педагогічні умови поглиблюють зміст знань студентів про англomовні країни, активізують потребу студентів у здобутті знань соціокультурного спрямування, сприяють формуванню у майбутніх учителів умінь вводити факти з різних галузей знань у загальну систему соціокультурних знань, оволодінню не лише енциклопедичними країнознавчими знаннями (а на це більше зорієнтовані чинні програми), але й системою знань щодо сучасних особливостей іншомовної країни, усвідомлення сутності іншої культури, іншої системи понять, через яку можна сприймати дійсність.

3.3 Аналіз результатів упровадження методики реалізації педагогічних умов формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови

З метою перевірки ефективності методики реалізації педагогічних умов та структурно-функціональної моделі формування соціокультурної

компетентності майбутніх учителів іноземної мови здійснено контрольний етап дослідно-експериментальної роботи.

Цілісність експерименту забезпечувалась тим, що на контрольному етапі використовувались такі ж діагностичні методики, як і на констатувальному етапі дослідження (анкетування студентів, інтерв'ювання, бесіда, спостереження, тестування, експертне оцінювання тощо).

Узагальнення результативності проведеного дослідження відбувалося за такими напрямками:

- узагальнення результатів формувального експерименту;
- здійснення контрольного зрізу для визначення рівнів соціокультурної компетентності у студентів у контрольних та експериментальних групах;
- визначення змін, які відбулися у кількісних показниках рівнів соціокультурної компетентності;
- використання методів математичної статистики для підтвердження достовірності результатів, що показують ефективність експериментальної роботи.

За результатами контрольного зрізу було з'ясовано, що знання студентів в експериментальній групі про значення і трактування поняття «соціокультурна компетентність» наприкінці дослідження підвищилися, в певній мірі, стали більш глибокими і чіткішими.

Когнітивна складова соціокультурної компетентності студентів контрольної та експериментальної груп виявилася низькою на початку дослідження, і це свідчить про те, що необхідна спеціальна робота стосовно формування досліджуваного поняття. У процесі експерименту відбулися якісні переміщення студентів з одного рівня на інший, при цьому в експериментальних групах темпи зростання позитивних результатів значно вищі.

Для більш повного аналізу розуміння студентами теоретичної проблеми категорії «соціокультурна компетентність», рівнів її прояву нами було

запропоновано написати мінітвори “*Why does a foreign language teacher need sociocultural competence?*”, які студенти написали наприкінці формувального етапу нашого дослідження. Перед написанням творчих робіт було запропоновано короткий план викладу матеріалу і наголошувалося на правдивості, чесності і самостійності:

1. *What is the teacher's competence?*
2. *What is "sociocultural competence"?*
2. *What are the signs of sociocultural competence in a teacher's work?*
3. *How necessary is sociocultural competence for a teacher's work?*

Зміст творчих робіт студентів показав досить позитивні зрушення в розумінні й усвідомленні важливості, цінності та необхідності соціокультурної компетентності майбутньому вчителю іноземної мови. Більшість студентів експериментальної групи показали достатній рівень засвоєння знань про соціокультурну компетентність майбутнього вчителя іноземної мови. Вони логічно пов’язали запропоновані пункти плану, надавши лаконічні, змістовні відповіді.

У студентських творах також була помітна загальна тенденція позитивної налаштованості на самостійне формування даної якості у майбутньому. Із рівнями соціокультурної компетентності, що були визначені на констатувальному етапі дослідження, були ознайомлені викладачі, на базі яких проводилося дослідження.

Відповідно до статистичних даних оцінювання студентів, на основі яких здійснювалася дослідно-експериментальна робота контрольної та експериментальної груп за рівнем прояву соціокультурної компетентності на формувальному етапі дослідження, розподілилися таким чином, як показано в таблиці нижче.

Таблиця 3.3

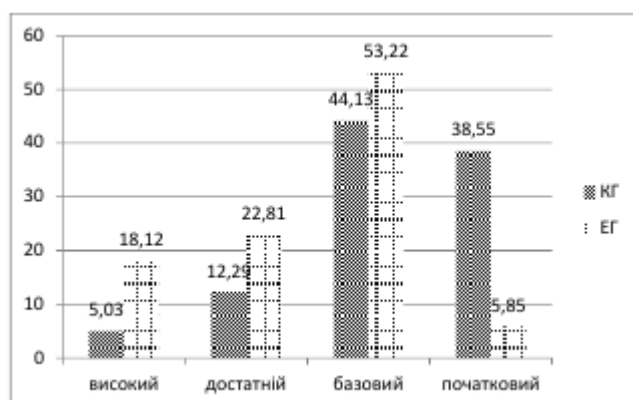
Рівні сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови після експерименту

Групи	Рівні соціокультурної компетентності							
	Високий		Достатній		Базовий		Початковий	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Контрольна	11	5,3	24	12,29	88	44,13	76	38,55
Експериментальна	34	18,12	44	22,81	102	53,22	11	5,85

На рисунку 3.1 отримані результати прикінцевої діагностики соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови можна побачити наочно.

Рисунок 3.1.

Результати прикінцевої діагностики соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови

Отже, отримані у результаті проведеного дослідження дані засвідчують підвищення рівнів соціокультурної компетентності в студентів експериментальної групи. Порівняння показників контрольної та експериментальної груп дають підстави вважати впровадження методики реалізації педагогічних умов і структурно-функціональної моделі формування соціокультурної компетентності для студентів ефективною й доцільною.

Спостереження і експертні оцінки свідчать, що застосування у процесі дослідно-експериментальної роботи під час вивчення іноземної мови інтегрованих завдань соціокультурного спрямування з варіативним змістом; вивчення національно-культурних особливостей та специфіки національної

комунікативної поведінки носіїв іноземної мови; забезпечення ціннісної орієнтації студентів на соціокультурну діяльність у процесі комплексного використання традиційних та інноваційних методів навчання, – все це сприяло формуванню у майбутніх учителів іноземної мови позитивного сприйняття та толерантного ставлення до цінностей, властивих іншомовній культурі; сприйняттю загальнолюдських цінностей як професійно значущих; збагаченню знань про історичні, країнознавчі особливості іншомовної культури, особливості способу життя носіїв іншої мови, норм, традицій; розвитку здатності до взаємодії в умовах міжкультурної комунікації, до прояву толерантності, умінню ефективно спілкуватися з представниками інших культур.

ВИСНОВКИ

В ході дослідження з'ясовано, що соціокультурна компетентність майбутнього вчителя іноземної мови є складним, цілісним, індивідуально-психологічним, інтегративним утворенням, яке об'єднує соціокультурні знання, особистісне ставлення до іншомовних культур, дає змогу успішно спілкування з їхніми представниками, почуватися впевнено та комфортно в іншомовному соціокультурному середовищі завдяки володінню способами застосування іноземної мови; характеризує теоретичну і практичну готовність до соціокультурної діяльності й розвитку відповідних якостей в учнів під час вивчення іноземної мови.

У структурі соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови виокремлено інформаційно-когнітивний, мотиваційно-ціннісний та практико-діяльнісний компоненти.

Показниками рівня сформованості соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови є: соціокультурні знання, рівень обізнаності з національно-культурними особливостями носіїв української та іноземних мов; володіння знаннями про особливості здійснення ефективної комунікації в мультинаціональному середовищі; готовність використовувати соціокультурні знання у професійній педагогічній діяльності.

Дослідженням доведено позитивний вплив на формування соціокультурної компетентності студентів дисциплін психолого-педагогічної і спеціальної підготовки. Розширення змісту фахових дисциплін шляхом додання текстів, вправ, аудіо- та відеофайлів соціокультурного спрямування позитивно впливає на розвиток їхньої соціокультурної компетентності як здатності особистості через адекватне розуміння та повагу до інших мов і культур виявляти активну і відповідальну життєдіяльність у соціумі.

Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови визначено як складний, поступовий, неперервний процес

активної теоретичної й практичної діяльності студентів, спрямованої на здобування соціокультурних знань, стійкої мотивації до соціокультурної діяльності, здатності успішно спілкуватися з представниками різних культур й почуватися впевнено та комфортно в іншомовному соціокультурному середовищі.

Розроблено структурно-функціональну модель формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови, умовно можна виділити такі блоки: цільовий (мета та завдання щодо формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови); концептуальний (методологічні підходи; педагогічні умови); процесуальний (етапи формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови); результативний (очікуваний результат).

Педагогічними умовами формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови визначено: використання під час вивчення іноземної мови інтегрованих завдань соціокультурного спрямування з варіативним змістом; удосконалення змісту дисципліни «Англійська мова» шляхом уведення тем про національно-культурні особливості та специфіку національної комунікативної поведінки носіїв іноземної мови; забезпечення ціннісної орієнтації студентів на соціокультурну діяльність у процесі комплексного використання традиційних та інноваційних методів навчання.

Використання інтегрованих завдань професійного соціокультурного спрямування з варіативним змістом з метою формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови сприяє розвитку складових соціокультурної компетентності (інформаційно-когнітивного, операційно-процесуального та мотиваційно-ціннісного компонентів); соціокультурна спрямованість інтегрованих завдань сприяє формуванню позитивної мотивації студентів до розвитку власної соціокультурної компетентності й тим самим підвищується рівень відповідних знань соціокультурного спрямування на заняттях з іноземної мови.

Формувати соціокультурну компетентність та навчити творчо

користуватися мовою можна тільки в ході активного спілкування (взаємодії) всіх суб'єктів навчального процесу, тому на заняттях повинні переважати способи навчання, спрямовані не тільки на засвоєння системи мови. На зміну їм мають прийти інтерактивні форми навчання, що додають процесу навчання діяльнісного характеру, сприяють розвитку в них волі і розкнутості, що є справжнім підґрунтям для розвитку комунікативних компетенцій майбутніх вчителів англійської мови.

Використання інтерактивних методів навчання спонукає до того, щоб студенти відчували себе суб'єктами формування соціокультурної компетентності, були активними учасниками цього процесу. Ця суб'єктна позиція сприяє розвитку пізнавальної мотивації щодо соціокультурної компетентності, що сприяє ефективному засвоєнню студентами знань соціокультурного спрямування і результативності формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в цілому.

Для розв'язання завдань методики реалізації педагогічних умов формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови використовували такі методи: вправи; творчі завдання; написання творів-роздумів; ігри: ділові, сюжетні, ситуаційно-рольові; інтерактивні методи: «мікрофон», «карусель», «акваріум», «мозковий штурм»; кейс-технології; метод проектів тощо.

Отримані результати дослідження підтвердили ефективність запропонованої методики реалізації педагогічних умов формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Перспективи подальших досліджень полягають у з'ясуванні можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у формуванні соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови; формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів у процесі педагогічної практики, вивченні та узагальненні зарубіжного досвіду формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко В. П., Бех І. Д., Волощук І. С. Педагогіка вищої школи / за ред. В. Г. Кременя, В. П. Андрущенка, В. І. Лугового. Київ : Педагогічна думка. 2009. 256 с.
2. Безвін Ю. Г. Формування соціокультурної компетентності майбутніх викладачів іноземних мов у контексті науково-педагогічних досліджень. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2016. Вип. 61. С. 171 – 174. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2016_61_67 (дата звернення: 12.09.2022)
3. Білоус Н.П., Чала Н.М. Платформа Kahoot як інструмент моделі «перевернутого навчання» при викладанні іноземної мови. *Використання моделі змішаного навчання при викладанні іноземних мов*. Київ : КНТЕУ, 2018. С.11 – 14.
4. Білоцерківська Н. Г. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харків, 2009. 20 с.
5. Бурцева Ю. О. Структура компетентності як педагогічного явища в контексті сучасного навчально-виховного процесу. *Вища освіта України*. 2011. № 3. Т. 1. С. 576 – 582.
6. Варянко Т., Іванченко Л. Формування соціокультурної компетентності у студентів на заняттях з іноземної мови. URL: http://www.kamts1.kpi.ua/sites/default/files/files/varianko_ivanchenko_formuvannia.pdf (дата звернення: 23.05.2022).
7. Вольнова Л. М. Соціокультурна компетентність як складова підготовки студентів – майбутніх фахівців системи діяльності «людина-людина». *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Випуск 28 (52). Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. С. 137 – 145.
8. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний

словник. Рівне : Волинські обереги, 2011. 522 с.

9. Горошкіна О. Підручник як засіб формування соціокультурної компетенції учнів. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2010. № 22. Ч II. С. 183 – 189.

10. Гришкова Р. О. Педагогічні засади формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Чернігів, 2011. 36 с.

11. Гура О. І. Теоретико-методологічні основи формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2008. 546 с.

12. Гуревич Р. С., Гордійчук Г. Б., Коношевський Л. Л.. Освітнє середовище для підготовки майбутніх педагогів засобами ІКТ / за ред. проф. Р. С. Гуревича. Вінниця : ФОП Рогальська І. О., 2011. 348 с.

13. Гудзик І. Інформаційна грамотність як важлива ознака компетентності учня. *Шлях освіти*. 2005. № 4. С. 34 – 37.

14. Додаток Quizlet: як користуватися? URL: <http://hi-news.pp.ua/kompyuteri/16989-dodatok-quizlet-yak-koristuvatisya.html>. (дата звернення: 23.06.2022)

15. Жорнова О. І. Соціокультурна компетентність студентів в контексті оминання «слабких ланок» сучасного освітнього процесу. *Вища освіта України. Тематичний випуск «Вища освіта у контексті інтеграції до європейського простору»*. Київ : 2006. Т. 3. С. 93 – 100.

16. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / науковий ред. видання д-р пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.

17. Закір'янова І. А. Формування соціокультурної компетентності у майбутніх вчителів іноземної мови в процесі професійної підготовки: автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 22 с.

18. Запорожан В. М., Нікогосян В. М., Аймедов К. В. Взаємозв'язок мотивації досягнень та успіхів у навчанні у студентів медичного факультету. *Медична освіта*. 2011. № 2. С. 108 – 113.
19. Іванчук М. Г. Інтегроване навчання: сутність та виховний потенціал. Чернівці : Рута, 2004. 359 с.
20. Калінін В. О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2005. 20 с.
21. Киливник В. В. Педагогічні умови формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2018. № 2 (76). С. 156 – 166.
22. Киливник В. В. Умови формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів англійської мови. *Матеріали наукової конференції викладачів кафедри теорії та історії педагогіки*. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 335 – 344.
23. Ковалинська І. В. Формування загальнокультурної компетенції майбутніх фахівців технічного профілю у процесі вивчення дисциплін гуманітарного профілю : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2011. 20 с.
24. Колодько Т. М. Формування соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2005. 24 с.
25. Коломієць А. М. Інформаційна культура вчителя початкових класів : монографія. Вінниця : ВДПУ, 2007. 379 с.
26. Комар О. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивної технології : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Умань, 2011. 405 с.
27. Комарницька О. М. Особливості застосування мобільних технологій у навчанні. *Матеріали Міжнародної науковопрактичної конференції «Новітні інформаційно-комунікаційні технології в навчальному*

процесі: актуальні проблеми». Тернопіль, 2016. С. 3 – 8.

28. Комп'ютерна програма Quizlet – навчання за допомогою карток.
URL : <http://jak.magey.com.ua/articles/komp-juterna-programa-quizlet-navchannja-za.html> (дата звернення: 23.04.2022).

29. Котковець А. Л. Інтегрований підхід до навчання англійської мови курсантів військових вузів. URL : <http://confesp.fl.kpi.ua/fr/node/1159> (дата звернення: 24.01.2022).

30. Лебеденко Ю. М. Компетентнісний підхід у системі вищої освіти. *Гуманізм та освіта*. Вінниця : Універсум-Вінниця, 2006. С. 93 – 95.

31. Максимець М. Формування соціокультурної компетенції у процесі вивчення іноземної мови. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2006. Випуск 21. С. 211-218.

32. Мінчак І. І. Складові полікультурної освіти і виховання майбутнього вчителя іноземної мови. *Проблеми освіти у Польщі та в Україні в контексті процесів глобалізації та євроінтеграції*. Київ-Житомир : КІМ, 2009. С. 538 – 546.

33. Нісімчук А. С. Сучасні педагогічні технології. Київ : Просвіта, 2000. 368 с.

34. Петрова О. М. Використання можливостей ресурсу LearningApps під час створення віртуального класу. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2014. №1. С. 46 – 48.

35. Писанко М. Л. Формування англомовної соціокультурної компетенції у студентів мовних спеціальностей на базі німецької мови як першої іноземної : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ : 2008. 25 с.

36. Підвищення ефективності вищої освіти і науки як дієвого чинника суспільного розвитку та інтеграції в Європейське співтовариство. *Освіта України*. 2005. № 17. С. 12 – 15.

37. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія і практика. Київ : Просвіта, 2002. 136 с.

38. Процюк І. Є. Формування соціокультурної компетентності

особистості в науковій літературі. *Педагогічні науки*. 2016. Випуск 3 (85). С. 108 – 112. URL : <http://eprints.zu.edu.ua/22239/1/21.pdf> (дата звернення: 15.03.2022)

39. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава : Довкілля-К, 2008. 711 с. URL : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0001849> (дата звернення: 11.12.2021).

40. Скірко Р. Л. Формування соціальної компетентності майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2010. 20 с.

41. Смірнова Л. Методичні аспекти формування соціокультурної компетентності майбутнього учителя іноземної мови. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/53035677.pdf> (дата звернення: 13.06.2022)

42. Тарнопольський О. Б., Корнева З. М. Аспектний підхід до навчання англійської мови для спеціальних цілей у немовних ВНЗ. *Вісник ХНУ ім. В.Н. Каразіна*. 2011. Вип. 18. С. 231 – 239.

43. Топалова В. М. Формування соціокультурної компетенції студентів технічного вузу (на матеріалі англійської мови): автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1998. 17 с.

44. Топчій Л. С. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів-філологів до формування соціокультурної компетентності учнів старших класів гімназії. *Педагогіка вищої та середньої школи*. 2015. Вип. 44. С. 122 – 28. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSh_2015_44_24 (дата звернення : 24.05.2022).

45. Топчій Л. С. Соціокультурна компетентність у структурі професійної компетентності майбутніх учителів-філологів. *Наука і освіта*. 2014. №10. С. 198 – 203.

46. Турчина І. С., Шостак М. С. Психолого-педагогічні умови формування соціокультурної компетентності у майбутніх учителів початкової школи. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/2.1/37.pdf> (дата звернення : 3.10.2021).

47. Усик О. Ф. Формування соціокультурної компетентності студентів філологічних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Кривий Ріг, 2010. 20 с.
48. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи. Київ : Академвидав, 2006. 352 с.
49. Фоменко Т. М. Визначення поняття «соціокультурна компетентність» у сучасній парадигмі вищої освіти. URL : <http://journals.uran.ua/index.php/2312-1548/article/view/44124/40368> (дата звернення: 15.12.2021)
50. Харченко Г., Дем'янова Ю. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів англійської мови засобами фразеології. URL : <http://fl.knlu.edu.ua/article/view/122354/117201> (дата звернення: 23.12.2021).
51. Хіценко Л. Критерії, показники та рівні сформованості соціокультурної компетентності. URL : http://www.ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_74/part_1/32.pdf (дата звернення: 17.12.2021).
52. Шапран Ю. П. Використання кейс-стаді як технології інтерактивного навчання майбутнього вчителя. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2012. № 22 (257), Ч. VII. С. 180 – 186.
53. Шапран Ю. П. Новітні технології підготовки майбутнього вчителя. *Вища педагогічна освіта і наука України : історія, сьогодення та перспективи розвитку*. Київ : Знання України, 2013. С. 199 – 208.
54. Шехавцова С. О. Сутність соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у контексті компетентнісного підходу. URL : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN14/11ssokkr.pdf> (дата звернення: 23.06.2022).
55. Шехавцова С. О. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у позанавчальній діяльності університету :

автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Луганськ, 2009. 20 с.

56. Шиловська М. О. Соціокультурна компетенція майбутніх учителів іноземних мов: методологія та перспективи. URL : http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2009/7_2009/62.pdf.pdf (дата звернення: 13.05.2022).

57. Шутовська Л. В. Мета та зміст формування соціокультурної компетенції майбутніх вчителів під час читання англомовних публіцистичних текстів. *Молодий вчений*. № 5 (57). 2018. С. 56 – 60.

58. Ягупов В. В., Свистун В. І. Компетентісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. *Наукові записки*. Київ : Києво-Могилянська Академія. 2007. Т. 71. С. 3-8.

59. Яциніна Н. О. Формування інформаційно-технологічної компетенції майбутнього вчителя у навчальному процесі педагогічного університету : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Харків, 2008. 252 с.

60. Byram M. *Teaching and Assessing Intercultural Competence*. Clevedon Philadelphia : Multilingual Matters LTD, 1997. 124 p.

61. Byram M., Zarate G., *The Sociocultural and Intercultural Dimension of Language Learning and Teaching*. Strasbourg : Council of Europe Press, 1997. 234 p.

62. Jan van Ek., John L. M. Trim Vantage. *Sociocultural Conference*. Council for Cultural Cooperation. Education Committee. 1996. 245 p.

63. Kahoot! URL: <https://en.wikipedia.org/wiki/Kahoot!> (Last accessed: 08.10.2018).

64. Kylyvnyk V. Interactive methods in shaping the sociocultural competence of future foreign language teachers in college of education. *European science scientific journal*. 2018. №5. P. 84 – 88.

65. Lustig M. W., Koester, J. *Intercultural competence*. Boston : Pearson Education, 2012. 145 p.

66. Quizlet – современный подход к изучению иностранных слов. URL: <http://helpix.ru/appinion/201403/649-quizlet->

sovremennyj_podhod_k_izucheniju_inostrannyh_slov.html (дата звернення: 27.02.2022).

67. Savignon S. J. Communicative Language Teaching: Linguistic Theory and Classroom Practice, Interpreting Communicative Language Teaching. Yale : Yale University Press, 2002. 215 p.

SUMMARY

The presented paper is dedicated to the formation of socio-cultural competence of future English teachers in the process of professional training.

Subject of research can be defined as pedagogical conditions and structural-functional model of formation of socio-cultural competence of future foreign (English) language teachers.

The main aim is to develop, scientifically substantiate and experimentally verify pedagogical conditions of the formation of socio-cultural competence of future foreign language teachers in the system of higher education.

It determined the accomplishment of such objectives as:

- to clarify the concept and structure of the sociocultural competence of the future foreign language teacher;
- to develop a structural and functional model of the formation of their socio-cultural competence;
- to carry out an experimental verification of the effectiveness of the methodology for implementing pedagogical conditions for the formation of sociocultural competence.

Pedagogical conditions for the formation of socio-cultural competence of future foreign language teachers are defined as: the use of integrated tasks of a socio-cultural orientation with variable content during the study of a foreign language; improving the content of the discipline by introducing topics about national and cultural features and the specificity of the national communicative behavior of speakers of a foreign language; integrated use of traditional and innovative teaching methods.

Key-words: *future foreign language teachers; socio-cultural, components, criteria, pedagogical conditions; structural and functional model of formation of sociocultural competence of future foreign language teacher*

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Григоревський Олексій Григорович, студент 2 курсу магістратури, заочної форми здобуття освіти факультету іноземної філології спеціальності 035 філологія германські мови та літератури (переклад включно) перша - англійська освітньої програми мова і література (англійська), адреса електронної пошти weeestler@gmail.com

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів англійської мови в процесі фахової підготовки» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою Інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____

Підпис _____

ПІБ (студент) _____